

LIBER QVINTVS

I DE LEGITIMIS HEREDITATIBVS¹⁾

1 ²⁾IMP. CONSTANTINVS A. AD BASSVM³⁾ PV. Matri ius liberorum non habenti interueniente licet patruo ceterisque, inter quos agnationis incorrupta iura per ordinem porriguntur et quicumque deinceps agnati erunt, a quibus consanguinitatis iure mater poterat excludi, placet omnium filii bonorum, quotienscumque ab intestato uenitur, deferri tertiam portionem; etiam patruo eiusque filio et dumtaxat nepoti agnatione minime durante, si forte per emancipationem cuiusquam fuerit consanguinitas diminuta, beneficio pari deferri tertiam portionem, licet habeat mater ius liberorum. Nec immerito, si quando supra dicto subnixa mater fuerit priuilegio, agnatione dirempta ultra nepotis gradum nostrum beneficium minime placuit extendi, ne, 1 multis personis uocatis, plus ablatum matri, minus additum uideretur. Siue igitur unus extiterit pluresue patrum eorumque filius aut etiam filii et nepotes neptesue, non amplius quam sola tertia uniuersorum bonorum simul omnibus uel singulis pro suis quibusque gradibus 2 deferenda est. Et eodem genere, si plures erunt, a quibus mater possit excludi, non plus 3 quam tertia bonorum matri aduersus omnes competere debet. Supra dictae ergo originis 15 exsistentibus personis agnatis in infinitum matri aduersus omnes censuimus subueniendum, licet non omnibus aduersus matrem, sed certis superius comprehensis personis hoc auxilium tribuatur; ita ut nec petita bonorum possessio, quoniam huius legis, non praetoris est beneficium, ilico, ut sibi delatae portionis dies extiterit, aditione simplici arrepto rerum quolibet corpore uel animi destinatione patefacta plenum dominium delatae sibi portionis consequantur, 20 facultate eis perpetua, dum aduixerint, tribuenda in adeunda concessa sibi parte successioneis. 4 Nec enim ad eos, qui eorundem successores erunt, nisi ipsis prius, quos indulgentiae nostrae ratio complectitur, quaesita fuerit hereditas, transire quicquam iubemus, sed penes eos manere, apud quos ante istam legem residere potuisset. DAT. XIII KAL. IANUAR ROM(AE)⁴⁾ CRISPO 24 II ET CONSTANTINO II CC. CONSS. a. 321?

Br. (NMGE)

¹⁾ Iust. 6, 58 ²⁾ iunge 2, 6, 3. 11, 35, 1 ³⁾ Bassi praefectura urbana, quae incidit in annos 317—319, ad subscriptionem non quadrat ⁴⁾ Sirmio 2, 6, 3. 11, 35, 1

2 heredibus G Iust. 6, 53 3 imp. G
passum G pu.] MG, ppo. N, ppm. E
4 agnationes incorruptam N ordine N
corrigitur MG^t 5 consanguinitas E^t
6 uenitor N tertia portione N etiam] et
tam NMGE 7 paruo N que] qui N, qui
de E et om. G agnationem N, actionem G
minime] enim G^t 8 cuiusque N deminuta
NG^t licet] et l. G 9 immerito E sub-
nexa NE 10 dirempta] E, direpta MG, de-
repta N nepotes NE ne] nec G 11 ma-
tris G 12 filios NMGE nepotes] nepos N
neptesue] nepotesue NE^t, et neptisue G^t, et
neptisue G² 13 solam tertiam N 14 defe-
renda] defensa G et] ex G generis N,
generis tenere E 15 tertiam MG^t de-
bet GE supra] sub supra E ergo om. N
16 extantibus G 18 leges NM (non M*)
19 sibi] si NG^t E, ubi G^v dilatae NE
20 patefactet G^t dilatae NE 21 facult-
tatem N, facultates E aduixerit N, uixe-
rint E 22 eunda N, adeundo E subces-
sionis NG^t, successioneis G^t ipsi MG
prios N 23 complectetur N 24 istam] sta-
tutam E potuissent GE, potuisse N dat.]
pp. ME XIII G cum 2, 6, 3 roma G
25 et const. II om. M cc.] c. MG, om. NE

INTERPRETATIO. Si mater ius liberorum non habeat, hoc est, si ingenua tres partus uiuos et libertina quattuor non ediderit et unicum filium intestatum fortasse perdidit et filius moriens patrum unum uel plures aut certe patrum uel patruorum filios uel nepotes plures cum matre reliquerit, qui tamen emancipati non fuerint, mater in tertia portione in filii intestati hereditate succedat et duas partes patruus uel si plures patrum fuerint, aut filii uel nepotes sibimet uindicabunt. Quod si mater ius liberorum habeat et patruus uel patrum cum matre superfuerint, etiamsi emancipati sunt, duas partes de bonis filii intestati morientis mater consequatur, quae ius liberorum habet, et tertiam patruus uel patrum: qui si defuerint patrum, filii patruorum, quanti fuerint, aequales sibi per capita faciant portiones. Quod si filii patruorum defuerint, simili etiam nepotes patruorum diuisione succedant. Sed in hac successione sola constitutio praesens sufficit, ut inter matrem, patruos eorumque filios et nepotes bonorum possessio praesumatur; quae si fortasse adita non fuerit hereditas, et ii, qui adire debuerant, moriuntur, heredes eorum a successione non aditae hereditatis excludit, quia euidenter haec lex constituit, ut non adita hereditas non transeat ad heredes. hic de iure addendum.

1^a IDEM A. CATVLLINO PROC. AFRICAE¹⁾. Matres, quae pueros amiserunt filios, licet im-
puberibus eis tutores non petierunt, praescriptione non petiti tutoris ad excludendam eorum
successionem minime debere praescribi certum est. DAT. VI K. AVG. CONSTANTINO A. VII ET
CONSTANTE¹⁾ CONSS. a. 326?

2 IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD AVXONIVM PPO. Quia non solum filius con-
sanguineus, sed etiam per adoptionem quaesitus, nulla capitis deminutione intercedente eius,
matrem excludit, si quidem patiatur mater defunctorum excludi fratribus consanguineis ex-
sistentibus, quibus ipsa praefertur intercedente capitis deminutione, proximior gradus ineat.
Nam constitutio diui Constantini ad Bassum praefectum urbis emissa patrum tantummodo ius
antiquum temperauit, ut, si unus patruus seu duo pluresue sint, siue filius filiiue eorum
usque ad nepotem extiterint, beneficio constitutionis in partem tertiam componantur, de con-
sanguineis uero fratribus nullam fuisse mentionem cognouimus. Euidenter licet antiquo iure
seruato ac diuinae memoriae Constantini constitutione comprobata prospectum esse uideatur a
nostra clementia, ut in huiusmodi litibus, quibus frater consanguineus debet excludi secundum
ius antiquum, praefertur iuxta memoratam destinationem, uel certe, si patrum persona inter-
cesserit, usque ad nepotem ius constitutionis temperatum suum teneat robur atque firmitatem. 30
DAT. IIII KAL. IAN. CONSTANTINOPOLI VALENTINIANO NP. ET VICTORE VC. CONSS. a. 369

INTERPRETATIO. Si moriatur quis et relinquat matrem et fratrem consanguineum, id est
uno patre natum, uel etiam adoptiuum, id est gestis ante curiam adfiliatum, qui consanguinei
loco habendus est, consanguineus frater uel adoptiuus matrem in totum a successione mortui
fratris excludunt. Quod si emancipatus fuerit consanguineus aut adoptiuus et moriatur frater
superstitibus emancipatis fratribus et matre patruos eorumque filios uel nepotes etiam eman-
cipati fratres euidenter excludunt: ita tamen, ut, si ius liberorum mater habuerit, duas partes
de morientis filii hereditate praesumat et tertiam emancipati fratres, quos constat esse super-
stites. Quod si mater ius liberorum non habuerit, tertiam mater consequetur et duas partes
etiam emancipati filii exclusis patrum possidebunt. 40

3 ²⁾IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD HILARIVM PV. Quotiens

Br. (NMGE): c. 1^a supplet Iust. 6, 56, 3

¹⁾ Catullinus proconsul Afr. uidetur fuisse a. 315—318. ²⁾ Iust. 6, 57, 4

14 hic . . . addendum] MG, om. NE
15 proc.] prefecto Iust. (SP), pp. Iust. (CR)
19 auxanum M, ausonium N ppo.] pfo.
po. G, ppm. E filios consanguineos NG
20 etiam om. N quaesitos G diminutione
ME 21 si quidem . . . 22 ineat] oratio
corrupta fratribus] H, a fratribus reliqui
22 diminutione ME ineat] M, iniat] E^a,
iniat] G^t, sinatur G^v 23 nam] nam si G
praef. urbis] M, praefectum E, pm. N, ppo. G
24 ut] quod G duo] dum N filius] filios
N, fili** G^a, filii G^b filiiue] filiaeue NG
25 de beneficio E componatur NGE, con-
ponant M 26 nulla NM^a (non M*) eui-

denter licet] in his quoque corruptela latet
27 diuales N uidebatur N, uidetur M^a
28 ut] E, aut NM, om. G huiusmodi . . .
secundum om. N quibus GE, qui M
debeat E 29 destinationem E parui N,
pau] G^t 30 temperatam N roborem te-
neat G 31 constantinopolim G III N,
XIII E np.] VIII NE uictorio E uc.] C,
om. reliqui 41 ualent. grat. G, ual. om. E
aa. E helarium N, hilarianum Iust. (PLR):
cf. C. I. L. VIII 1219 Decius Hilarianus
H[lar]jus proconsul Afr. (a. 375/8) pu.] Iust.
(PLR), ppo. Br. cum Iust. (SC)

de emancipatae filiae successione tractatur, seu eam fiduciae nomen obstrinxit seu etiam nulla comitantur suffragia liberorum¹⁾, filiis ex ea genitis, etiamsi talis occasus auo uiuente contingat, intacta pro solido successio deferatur²⁾, neque ulla defunctae patri matrique concedatur intestatae successio hereditas, cum satis superque sufficiat aduersus omnes legitimo gradu ad successionem uenientes in hereditatibus matrum incolomes ac superstites optabili sorte genitoris successio liberorum. DAT. XI KAL. MART. MEDIOL(ANO) MEROBAVDE II ET SATURNINO CONSS.

a. 383

INTERPRETATIO. Filia, quam fiduciatam nominauit, hoc est emancipata, si intestata moriatur et relinquit superstitibus patrem, matrem et filios, excluso patre et matre, etiamsi ius liberorum defuncta non habeat, filii soli in eius hereditate succedunt. Hic de iure addendum, quid sit fiducia.

³⁾IMPPP. VALENTINIANVS THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. CONSTANTIANO PPO. GALLIARVM. Si defunctus cuiuscumque sexus aut numeri reliquerit filios et ex filia diem functa cuiuscumque sexus aut numeri nepotes, eius partis, quam defuncti filia superstes patri inter fratres suos fuisset habitura, duas partes consequantur nepotes ex eadem filia, tertia pars fratribus sororibusque eius quae defuncta est, id est filiis filiabusque eius, de cuius bonis agitur, auunculis scilicet siue materteris eorum, quorum commodo legem sancimus, aderescat. ⁴⁾Quod si hic defunctus, de cuius bonis loquimur, habebit ex filia nepotes et praeterea filios non habebit, sed qui praeferi nepotibus possint, habebit agnatos, ⁵⁾in quamdam Falcidiam et in dodrantem nepotes iure succedant. Haec eadem, quae de aui materni bonis constituimus, de aui matris ac paterni bonis similiter aequitate sancimus; nisi forte aui ad elogia inurenda impiis nepotibus iusta se motos ratione monstrauerint⁶⁾. Non solum autem, si intestatus auus auiae defecerit, haec nepotibus quae sancimus iura seruamus, sed et si auus uel auia, quibus huiusmodi nepotes erunt, testati obierint et praetierint nepotes aut exheredauerint, easdem et de iniusto auorum testamento et si quae filiae poterant uel de re uel de lite competere actiones nepotibus deferimus secundum iustum nostrae legis⁷⁾ modum, quae de parentum inofficiosi testamentis competunt filiis. DAT. V KAL. MART. MEDIOL(ANO) TIMASIO ET PROMOTO CONSS.

a. 389

INTERPRETATIO. Si aliquis moriatur intestatus et filios uel filias superstitibus uel nepotes ex filia mortua derelinquat, filii in sua portione succedunt, nepotes ex filia de portione matris suae tertiam perdunt, quae superstitibus auunculis eius et materteris proficit. Si uero quis moriatur intestatus et relinquit ex filia nepotes et filios non dimittat, sed fratrem et sororem superstitibus derelinquat, tres partes hereditatis aui materni sibi nepotes uel nepes ex filia uindicabunt, quartam frater uel soror aui defuncti iuxta legis huius ordinem consequentur. Si uero mulier, id est paterna uel materna auia intestata moriatur et relinquat filios et ex

35

Br. (NMGE)

¹⁾ Quotiens de emancipati filii filiaeue successione tractatur, filiis ex his genitis deferatur intacta pro solido successio *Iust.* ²⁾ *seqq. om. Iust.* ³⁾ *Iust.* 6, 55, 9: cf. *Lex Rom. Burg.* 10, 2—4, 22, 9 ⁴⁾ § 1 *om. Iust.* ⁵⁾ *hi ins. Gothofredus* ⁶⁾ monstrauerint] dixerint et hoc fuerit legibus adprobatum *Iust.* ⁷⁾ non extat

1 seu] siue G obtrinxit N 2 committantur G, comitante M genitus G auo] aut N 3 intestata G^t illa NE defuncta N 4 aduersus N 5 successione M uenientis E^a incolomis superstitibus N obstabiles hortae E, ab tali sorte G 6 genitores E, geniti MG xv *Iust. (Hal.)* II *om. G* 12 constantiano M* *Iust. (M)*, constantiniano M, constantino NG *Iust. (R) Burg.* ppo.] pfo. G, praes. N galliae NG 13 numer] uoluerit N reliquerit . . . 14 nepotes om. G^a relinquerint E diem functa] *Iust.*, diem defuncta E, defuncta NMG 14 eius] ex eius G partes E, parte G, patris N qua G defunctis E, defuncta *Iust.* superstitibus MG, suppraestis E patri om. M 16 soribus uel G 17 quomodo

NG^tE lege NG 18 et] O, sed NMGE 19 sed . . . habebit om. E^a sed] sed si M, om. G quartam falc. G, quarta id est falc. Burg. 20 dodrante N haec] et haec G aui materni E, auia materna G 21 paterna G similia N aui ad] auia G, ad aui E logia G inurendam G, iniurendam N 22 iuxta G se motos] M *Iust.*, se (** G^a) motus GE, se motibus N si int. cum auis (auis cum E) auiaeue ME, si int. cum aui auiae N, in auos si cum auia int. G 23 defecerit om. N reseruamus G 24 erant M obuauerint G^t 25 easdem] *Iust.*, eosdem NMGE poterint G uel de re] uendere G^a, uender** G^t de lite] lite N 26 actionis N 27 timasio] thiadio G

mortuo filio uel filia nepotes, aequaliter de patris uel matris portione nepotes uel nepes tertiam perdunt, quam patris et amitibus ex auiae paternae bonis, auunculis et materteris ex auiae maternae bonis, sicut et de aui materni conquirunt. Nam si patruus et amita uel auunculus et matertera fortasse defuerint, ad fratres uel sorores auiarum tres unciae et ad nepotes nouem perueniant: nam in aui paterni hereditate nepotes uel nepes ex filio mortuo de patris sui portione nihil perdunt. Si uero auus uel auia nepotes ac nepes ex filia in testamento suo praetierint aut non probatis causis exheredauerint, actio illis de inofficioso contra testamentum aui uel auiae, quae matri eorum competere potuit, legis beneficio tribuetur.

5¹⁾ IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. AVRELIANO PPO. Nepotes ex filia aui pro rata parte hac condicione succedant, qua et matres, si uiuerent, hereditatem patrum sibi cum fratribus uindicarent, scilicet ut mixtis matrum suarum dotibus aui hereditatem pro rata parte, quam lex diualis censuit, cum auunculis partiantur; nec amplius his quicquam de auitis facultatibus tribuatur, quam legis dudum latae²⁾ sanctio comprehendit, scilicet detracta tertia partis eius, quae eorum matri, si dotem iungeret, debebatur. Si uero dotem matris miscere noluerint, maternis ac paternis facultatibus oportet esse contentos, quos constat alienae iam familiae esse procreatos. DAT. PRID. NON. OCTOB. CONSTANTINOPOLI ARCADIO IIII ET HONORIO III AA. CONSS.

a. 396

INTERPRETATIO. Haec lex similis est superiori, sed hoc amplius habet, quod dotem pro filia in generum factam uel quidquid ipsa filia accepit tempore nubtiarum, post mortem aui intestati nepotes confundere iubet, ita ut de dote in hereditatem confusa duas partes de id, quod mater eorum erat habitura, percipiant, aut si noluerint confundere nepotes, sint acceptis tempore nubtiarum rebus uel sola dote contenti.

6³⁾IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. MAXIMO PV. Vbi auiarum successio occasu⁴⁾ interueniente discutitur, capitis deminutio materna quaerenda non est. Tunc enim in huiusmodi hereditatibus filiorum status aut persona spectatur, quotiens de eius bonis, qui potestatem 25 familiae potuit habere, tractatur. DAT. V KAL. OCTOB. RAV(ENNA) THEODOSIO A. VIII ET CONSTANTINO III CONSS.

a. 420

INTERPRETATIO. In bonis auiae emancipatio patris aut matris nepotibus non impediatur, sed perditio triente, in ea, quam lex eis tribuit, portione succedant.

7 IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. ALBINO PV. Sicut mater, quae liberorum iure suo subnixata est, patruo capite deminuto dare iussa est tertiam portionem, ita etiam, quae nullo huiusmodi fulcitur auxilio, patruo quattuor cedat uncias facultatum. In illa quoque parte matris non est privilegium transeundum, in qua Constantianae legis potissimum constitutum tenendum esse censemus, ut, sicuti nulli umquam uel ex prioris generis parte uenientium uel ex consequenti sanguine probatorum agnationis compositionisue nomine de successione filii iusta cum matre potuit esse contentio, praeterquam patruo, filio patri et eius nepoti, ita

Br. (NMGE)

¹⁾ iunge 4, 2, 1²⁾ c. 4³⁾ *Iust.* 6, 55, 10⁴⁾ morte *Iust.*

9 filia aui G², filiauis N, aui om. G¹ pro rata] probata N parte hac] paterie a N 10 succedunt N qua et] quae NE, quia et G uiuerent] inuenerint N patruum G 11 mixtis] mexus N matris G hereditate G pro bis G^a ratam E qua NG 12 partiatu] nec . . . 13 legis om. G^a quippiam NE, quam G aui N, habitus E 13 scilicet] sc. et M tertia partes eius N, partis eius tertia G 14 iungerit NE, iungere G^b, iuge G^a debeatur NG uero om. E^a noluerit E 15 matres N, maternam M ac] et M contentus N alienae iam] alienae (—na E) etiam G^v E, aliena (—nam G^a) in G^t, alienae in M*, alienae M familia G^a 16 honorio] theodosio N III om. G 23 maximino ME, maximiano et archadio G pu.] ppo. NE *Iust.* casu M 24 diminutio ME, diminutione G 25 personas N, per-

sonae G spectatur N, expectatur MGE^b, spectatur E^a qui] si M 26 v] xv *Iust.* rau.] reu. N a. VIII (a. nubp. N) et constantio (constantino M, constante N) III (III om. E)] XIII et ualentiniano III aa. (= a. 420) *Iust. (Hal.)*, ** G 29 triente libri 30 pu.] M, ppo. NE, prefecto H, pfo. G 31 subnexa NME est om. G diminuto ME tertia G nullo] in nullo G 32 fulcetur N, fulciatur G untias NGE 33 matris] E^v, matri MG, patris NE^t transeundae N constantiane E^a 34 censuimus E^b, inc. E^a secuti E, sicut G nullum quam E^a uel ex] ex N prior M, superioris E uenientium GE^b uel . . . 35 probatorum om. N 35 consequendi G¹ probaturum G agnationes N 36 iuxta G eius] in eius N nepot] *edd.*, nepote libri

omnibus reliquis, sicut custoditum hactenus arbitramur, persona potior matris habeatur. 2 Emancipati quoque fratris merita tractamus, qui, ut agnationis iure integro matrem in totum a successione filii decedentis excludit, ita capite deminutus nihil penitus consequitur. Exemplo igitur patrum etiam huic cum matre hanc uolumus esse rationem, ut quattuor uncias hereditatis accipiat. Lata uero decernimus sanctione, ut statuta nostra non solum futurarum ambigua quaestionum, uerum etiam pendendum negotiorum hoc ordine fata discingant. DAT. III KAL. FEBR. ROMAE THEODOSIO XII ET VALENTINIANO II AA. CONSS. a. 426

INTERPRETATIO. Similis est haec lex superiori, sed quia euidentior est, et istam inseuimus. Nam illa hoc amplius habet, quod et de adoptiuo filio loquitur.

8 1) IDEM AA. AD SENATVM VRB(IS) ROM(AE). POST ALIA: Mater, quae habens ius liberorum 10 defuncto filio sine liberis filiae cum eius sorore succedit, pari sortis paternae teneatur exemplo, ut si torum priorem secundo non mutarit amplexu 2), omnia filii morte delata pleno iure conquirat; si uero alterius elegerit coniugium mariti, extrinsecus quidem quaesita filio filiae simili firmitate possideat, rerum uero paternarum defuncti solo usufructu humanitatis contemplatione potiat, proprietatem 3) fratribus transmissura defuncti. 4) Si uero filius qui moritur 15 filiae filios derelinquit 5), omnimodo patri suo matruie ipso iure succedat. Quod sine dubio et de pronepotibus obseruandum esse censuimus. ET CETERA. DAT. VII ID. NOVEMB. RA- VENNA DD. NN. THEODOSIO XII ET VALENTINIANO II AA. CONSS. a. 426

INTERPRETATIO. Mater ius liberorum habens mortuo filio uel filia, si superstites alias filias habuerit et filium non habuerit, cum filiabus aequali sorte succedat, hoc est ut mater 20 mediam et filiae, quantae fuerint, mediam uindictent portionem: ita ut, si alium maritum non acceperit, portionem, quam consecuta est, faciendi de ea quod uoluerit habeat potestatem; si uero alium maritum acceperit, quidquid filius uel filia mortui aliunde acquisitum reliquerint, mater perpetuo iure uindictet, de bonis uero prioris mariti portionem, quam ex hereditate filii morientis fuerit consecuta, sorores mortuorum fratrum sibi post matris obitum uindictabunt. 25 Quod si filius uel filia qui moriuntur matrem ius liberorum habentem superstitem dimiserint et sorores, sed tamen filios habeant, filii eorum in integra patris uel matris facultate succedunt, ita ut mater uel sorores ab hac successione habeantur extraneae. Hoc et de nepotibus et pronepotibus filiorum lex ista constituit.

9 6) IDEM AA. HIERIO PPO. Pridem latae constitutionis pars quaedam abroganda est, ne 30 ullis parentibus aut propinquis, quos naturae legisque pariter praerogatiua defendit, in capiendis ab intestato hereditatibus praferantur coniuges uel etiam conparentur; cum, si sanctitas inter eos sit digna foedere coniugali, non ita laboriosa uel sumptuosa est testandi occasio, ut desiderio suo quisquam subuenire differat, quod interdum ita sensu leuiore concii-

Br. (NMG E)

1) pr. = Iust. 6, 56, 5: de iungendis cf. ad 4, 1, 1 2) Mater ... 12 amplexu] Mater, quae defuncto filio filiae sine liberis, ex testamento uel ab intestato succedit, si matrimonium secundum post mortem filii uel filiae non contraxerit Iust. 3) sorori et ins. Iust. 4) § 1 = Iust. 6, 55, 10 5) Si matre superstita filius uel filia qui moritur filios dereliquit Iust. 6) iunge 2, 3, 1 et quae ibi laudantur

1 omnibus reliquis] NE^b, contra omnes reliquos MG, contra omnibus reliquis E^a (teste Mommsen) potius G matris] patris N 2 emancipato N^a fratres NG^a E^b agnationes in iure E 3 successionem E decedentis N, decedentis E excludit om. N diminutus ME, deminutus G consequatur GE^b 4 ratione N 5 accipiant N lata] laxa M ambiguam NG 6 facta GE, rata N distingant N, distingunt GE 7 febr.] seb. G romae om. MG ualente E II aa.] II a. E, om. MG 10 orbis N 11 filio om. E^a filiae] fili auiae N sorore] sessore N pari NG^b E, patri MG^r sortes NG^b, sorte E paterna G^a exemplo filii (sic) E 12 si torum] ME^b, sit horum N, si *torum E^a, tutorem G secundum G¹ mutaret NG, mutauerit E amplexum N filii ME, filii

seu filiae Iust. (Latini contra Graecos) delata] NM cum Iust. (Graeci), delicta G^t, derelicta E, uel re uel delata G^r (uoluit derelicta uel delata?), delata uel derelicta Iust. (Latini) 13 sin uero Iust. filiae E uel E^b, ue om. N 15 patiatu N transmissuram M filius] filios N 16 filiae filios] NE, filiumue uel filiam M, filiasque G², filia*** G¹ ipso] proprio] G^t iure om. G 17 censuimus] NMG E cum Iust. (M), censemus M* Iust. (CR) VII] VIII G Iust. 6, 55, 11, v Iust. 6, 56, 5 (PL Hal.) rauenna] E Iust. (Hal.), raun. N Iust. (P), om. MG 18 dd. nn. om. NGE ualentianus G VII om. MG 30 quidem M ne] nec G 31 quos om. M natura G 32 ab] ad N praeferat E 34 differant N quod] quo M (non M*), quod si G sensum N concepetur N

pitur, 1) ut antiqui nec, quod extraneis ac saepe ignotis in donationibus successionibusque tribuitur, coniugibus concesserint, reprimendum inter hos potius, ut in loco ancipiti, quam 1 incitandum fauorem mutuum arbitrati. Verum lex alia 2), quam pridem tulimus, ut matrimo- 2 niis auxilium impertiret, deficientis hoc totum credit arbitrio permittendum. 3) Nunc uero parentibus extantibus uel propinquis ab intestato uenire coniuges prohibemus. Itaque nulla 5 mentio prioris legis sit, si qua hoc medio breuique tempore contigisse alicui dicatur coniugis ab intestato hereditas, et lege proposita diuulgetur omnem huiusmodi spem successionis, quae ab intestato deferetur, coniugibus deponendam, nisi ille casus emergerit, ut nemo de propin- quis successionem mortui uindicare possit ex lege, cum fisco nostro qualiacumque iura matrimo- nii praeponamus. ET CETERA. DAT. X KAL. MART. CONSTANTINOPOLI TAVRO ET QVI FVERIT 10 NVNTIATVS CONSS. a. 428

INTERPRETATIO. Haec lex constituit, ut omnes propinqui uxorem ab intestati mariti successione prohibeant et maritum similiter a successione intestatae uxoris excludant. Sed si propinqui omnino defuerint, tunc sibi inuicem excluso fisco maritus uel uxor succedant.

[II] DE BONIS LIBERTORVM 4)

1 IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD FLORIANVM COM. R. P. Si liberti coniuuentibus patronis consortium cum ancillis colonisue nostris elegerint, sciant illi se deinceps commoda patronatus amissuros. DAT. III ID. OCT. TRIVERIS LVPICINO ET IOVINO VV. CC. CONSS. a. 367

[III] (Br. II) DE DECVRIONVM 5)

1 IMP. CONSTANTINVS A. RVFINO PPO. Si decurio sine liberis intestatus diem uitae sol- 20 uerit, cui neque uoluntas postrema legibus fulta neque alio iure gradu proximo heres extiterit, bona eius curiae suae commodis cedant, id est ordinis utilitati proficiant, cuius corpori fatali necessitate exemptus est, nulli praebenda licentia postulandi haec bona ut uacantia de nostra clementia, etiamsi re uera et testamentum et successor deesse legitimus adprobetur, omni etiam beneficio, si quod fuerit impetratum, protinus infirmando. DAT. KAL. DECEMB. SIRMIO 25 CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS. a. 319 6)

INTERPRETATIO. Si curialis intestatus moriens neque filios neque proximos derelinquat, curia, cuius ordini subducitur, quidquid reliquerit, uindictabit, ita ut nullus audeat ea quasi bona caduca a principibus postulare. Quod si fecerit, non ualebit: nam testamentum faciendi curialibus lex ista tribuit potestatem. 30

Br. (NMG E): tit. 2 supplet Iust. 6, 4 r. 2

1) ex principio extremo haustae sunt Iust. 6, 24, 11 (Extraneum etiam penitus ignotum heredem quis instituere potest) et Iust. 8, 53, 29 (In extraneos et saepe ignotos donationem collatam ualere receptum est) 2) 8, 17, 2 3) § 2 in Iust. 6, 18, 1 sic contracta est: Maritus et uxor ab intestato sibi in solidum pro antiquo iure succedant, quotiens deficit omnis parentum liberorum seu propinquorum legitima uel naturalis successio, fisco excluso 4) Iust. 6, 4 5) cf. Iust. 6, 62 6) re uera hanc constitutionem anno 352 a Constantio datam esse uidit Gothofredus

1 que om. G 2 tribuitur] E, tribuetur 10 x] XI N, XII E tauro et q. f. n.] N, NMG cesserint G reprimendam NE tauro et felice MGE, hierio et tauro Iust. hos (eos E) potius] hospicius N 3 arbitri E aliam quam N, aliquam M matrimo- 6, 18, 1 (V), felice et tauro Iust. 6, 24, 1 (Hal.) 8, 53, 29 (Hal.) 19 de decurionum] decurionum id est curialium libri 20 rufo om. G¹ 21 fulta] functa N alio] alicio G^a, aliquo NG^b E^b iure] forte E gradu om. N 5 coniugis NE 6 qua] cui M dicantur N heredes N bona om. E^a 23 necessitatis N 7 hereditas ... 8 intestato om. M et] hac exceptus G pribanda N^b, prubanda N^a? G, ex E 8 deferatur M, deferitur G de- postulanda G¹ ut] aut libri 25 si quot M*, ponenda N nisi] nisi si ME^a? 9 qualis- cumque NE iura] ius E matrimonio G sicut MG, sicuti E, si cui N

- 2 IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. FLORENTIO PP. *Nec uenditio rei hereditariae curiae adquisitae aut debitoris hereditarii qui soluerit liberatio aliter admittenda est, nisi apud acta totius uel maioris partis ordinis intercedente decreto ineundi contractus uel dissol- uendae obligationis causa probetur. Ita enim id quod ex ea redigitur ad praediorum iubemus comparationem expendi, quorum reditus omnes, sicut dictum est, eiusdem curiae publicis muneribus, quae solacio egere constiterit, iustissime seruabuntur: ex consensu omnium et maxime ditionum, uel idonea fideiussione oblata conductoribus eligendis.* D. V ID. IVN. CONSTANTINO- POLI FELICE ET TAVRO CONSS. a. 428
- 3 IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. FLORENTIO PPO. *Si decurionum consortio sit alienus, qui curiali successit, competentis eidem iuris, siue ex asse siue ex parte heres sit bonorumue possessor, partem quartam iure optimo a curia peti decernimus.* DAT. V ID. IVN. CONSTANTINOPOLI FELICE ET TAVRO CONSS. a. 428
- 4 IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. FLORENTIO PPO. *Intestatorum curialium bona, si sine herede moriantur, ordinibus patriae eorum adipisci praecipimus.* DAT. V ID. 14 MART. FLORENTIO ET DIONYSIO CONSS. a. 429

[III DE NAVICVLARIORVM ET COHORTALIVM]

- 1 IMP. CONSTANTINVS A. MASTICHIANO PRAEFECTO ANNONAE. *Si quis nauicularius sine testamento et liberis uel successoribus defunctus sit, hereditatem eius non ad fiscum, sed ad corpus nauiculariorum, ex quo fatali sorte subtractus est, deferri praecipimus.* PP. XV K. ... 19 LASTRONAE CONSTANTINO A. VII ET CONSTATE CAES. CONSS. a. 326
- 2 IMP. CONSTANTIVS A. RVFINO PPO. *Si quis cohortali condicione grauatus sine testamento uel quolibet successore ultimum diem obierit, successionem eius non ad fiscum, sed ad ceteros cohortales eiusdem prouinciae pertinere iubemus.* DAT. V K. IAN. LIMENIO ET CATVLLINO CONSS. a. 349

[V] (Br. III) DE CLERICORVM ET MONACHORVM 25

- 1 ¹⁾ IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. AD TAVRV M PPO. ET PATRICIVM. Si quis episcopus aut ²⁾ presbyter aut diaconus aut diaconissa aut subdiaconus uel cuiuslibet alterius loci clericus aut monachus aut mulier, quae solitariae uitae dedita est, nullo condito testamento decesserit nec ei parentes utriusque sexus uel liberi uel si qui agnationis cognationisue iure iunguntur uel uxor extiterit, bona, quae ad eum ³⁾ pertinuerint, sacrosanctae ecclesiae 30 uel monasterio, cui fuerat destinatus ⁴⁾, omnifariam socientur, exceptis his facultatibus, quas forte censibus adscripti uel iuri patronatus subiecti uel curiali condicione obnoxii clerici uel monachi cuiuscumque sexus relinquunt (nec enim iustum est bona seu peculia, quae aut pa-

3, 2 *supplet Iust.* 10, 34, 2: 3, 3 *Iust.* 10, 35, 1: 3, 4 *Iust.* 6, 62, 4: 4 r. 1. 2. *supplet Iust.* 6, 62 r. 1. 3: *ad tit.* 5 Br. (NMG E)

¹⁾ = *Iust.* 1, 3, 20 ²⁾ episcopus aut *om. Iust.* ³⁾ uel ad eam *ins. Iust.*
⁴⁾ aut destinata *ins. Iust.*

4 ita enim id] *Iust.* (KI^a), id enim et *Iust.* (O), id enim *Iust.* (I^b), id ei et *Iust.* (X) 14 adipisci] *Iust.* (libri boni), addici uel adici *Iust.* (dett.): adipisci uidetur passiuue usurpatum 20 lastronae corruptum est caes.] cl. caes. *Iust.* (Hal.) 25 et] et aut G 26 et *om.* G et patricium *om.* N *Iust.* 27 aut diaconus *om.* N aut (sic M*, uel M, et E) subdiaconus] aut subdiaconissa NG

uel] aut G 29 discesserint G ei] eis G, et N utrisque M qui] qua GE cognationisue] condicione] G 30 uxore E^a 31 cui] quo M fuerit G omnifaria MG, ob nefariam NE^b 32 iure libri cum *Iust.* condicione E clerici *om.* G¹ uel monachi] GE *Iust.*, uel mon. uel NM 33 relinquuntur NMG, relinquuntur E est iustum G

trono legibus debentur aut domino possessionis, cui quis eorum fuerat adscriptus, aut ad curias pro tenore dudum latae constitutionis ¹⁾ sub certa forma pertinere noscuntur, ab ecclesiis ²⁾ detineri: actionibus uidelicet competenter sacrosanctis ecclesiis ³⁾ reseruatis, si quis forte praedictis condicionebus obnoxius aut ex gestis negotiis aut ex quibuslibet aliis ecclesiasticis actibus obligatus obierit): ⁴⁾ ita ut, si qua litigia ex huiusmodi petitionibus in iudiciis pend- 5 dent, penitus sopiantur nec liceat petitori post huius legis publicationem iudicium ingredi uel oeconomis aut monachis aut procuratoribus inferre molestiam, ipsa petitione antiquata et bonis quae relicta sunt religiosissimis ecclesiis uel monasteriis, quibus dedicati fuerant, consecratis. DAT. XVIII KAL. IANUAR. ARIOVINDO ET ASPARE CONSS. a. 434

INTERPRETATIO. Si quis episcopus uel quos lex ipsa commemorat aut quilibet religiosi 10 uel religiosae intestati sine filiis propinquis uel uxore decesserint, qui tamen nec curiae quicquam debuerint nec patrono, quidquid reliquerint, ad ecclesias uel monasteria, quibus obsecuti fuerint, pertinebit. Qui si testari uoluerint, habebunt liberam potestatem.

[VI?] (Br. III) DE BONIS MILITVM⁴⁾

- 1 IMP. CONSTANTIVS A. AD BONOSVM MAG(ISTRVM) EQVITVM. Vniuersis tam legionibus 15 quam uexillationibus comitatensibus seu cuneis insinuare debetis, uti cognoscant, cum aliquis fuerit rebus humanis exemptus atque intestatus sine legitimo herede decesserit, ad uexillationem, in qua militauerit, res eiusdem necessario peruenire. DAT. V ID. MAI. HIERAPOLI RVFINO ET EVSEBIO CONSS. a. 347
- INTERPRETATIO. Milites si sine legitimo herede intestati decesserint et proximos non 20 habuerint, eorum bona, qui in eodem officio militant, uindicabunt.
- 2 ⁵⁾. [ex barbarorum praeda et ereptis manubiis noster prouin[ci]alis promeruisse, domum suam reportaret, ita ut, quosecumque lib[er]tate conspicuos aut seruos uel alias traxit uel dein[cep]s] a suis sedibus hostis depulerit, si interea eo depulso defen[di] potuerint, minime sub detes- 25 tandae praedae occasione teneantur, sed iudiciarius uigor liberos quidem patriis naturalibus, ser[uos] autem dominis pro recenti legis intercessione consig[net]. DAT. X K. APR. HONORIO VIII ET THEODOSIO III AA. CONSS. a. 409
- 3 [IDEM AA. 4]NTHEMIO PPO. Scyras barbaram nationem maximis [Chunorum] quibus se coniunxerunt copiis fuis imperio nos[tr]o subegimus. Ideoque damus omnibus copiam ex 30 praedicta ge[***]e⁶⁾ hominum agros proprios frequentandi, ita ut omnes [scian]t, susceptos non alio iure quam colonatus apud se futu[ros], nullique licere ex hoc genere colonorum ab eo, cui se[mel] adtributi fuerint, uel fraude aliquem abducere uel [fugie]ntem suscipere, poena proposita, quae recipientes [alien]is censibus adscriptos uel non proprios colonos in[sequ]itur.

Br. (NMG E) *om.* 6, 2, 3: T (incipit 23 rbarorum)

¹⁾ 5, 2, 1 ²⁾ uel monasteriis *ins. Iust.* ³⁾ *seqq. om. Iust.* ⁴⁾ *cf. Iust.* 6, 62
⁵⁾ *eiusdem diei, sed uix iungenda est* 7, 4, 30 ⁶⁾ praedicto genere?

1 ad *om.* N 2 noscuntur] nos cur N 16 comitatensibus M, comitatibus E^a, comitantibus GE^b cuneis], cum eis NE^a, cunctis G ut G *Iust.* 17 cesserit N uixillatione NG 18 rei E pertinere G v] VII M*, VIII M, *om.* G erapti N rufo G 23—27 hiatus libri T expleuit Peyron 24 conspicuus aut seruus T alias] Wenck, aliam T, iam Mommsen 26 iudicarius T 29 chunorum] Wenck (*cf. Zosimus* 4, 34. 5, 22 *Sozomenus hist. eccl.* 9, 5), ***no- rum T 30 *seqq. hiatus libri T fere expleuit Peyron* copia T 33 fraudem aliqua obducere T: emendauit Wenck

1 Opera autem eorum terrarum domini libera [*****¹⁾]; *ac nullus subacta paraequatione uel censui [****]acent: nullique liceat uelut donatos eos a iure census [in se]ruitutem trahere urbanisue obsequiis addicere: [****]t intra biennium suscipientibus liceat pro rei frumen[tari]ae angustias in quibuslibet prouinciis, transmarinis [tan]tummodo, eos retinere et postea in sedes perpetuas [con]locare, a partibus Thraciae uel Illyrici habitatione eorum [pen]itus prohibenda 5 et intra quinquennium dumtaxat intra [eius]dem prouinciae fines coram traductione, prout libue[rit], co[n]cedenda, iuniorum quoque intra praedictos uiginti an[os] p[rae]bitione cessante: ita ut per libellos sedem tuam ade[****]²⁾ his qui uoluerint, per transmarinas prouincias eorum [distri]butio fiat. DAT. PRID. ID. APR. CONSTANTINOPOLI HONORIO VIII ET THEODOSIO 9 III AA. CONSS. a. 409

[VII] (Br. V) DE P[O]S[T]L[IM]INIO³⁾

1 ⁴⁾ [IMPPP. V]ALENTINIANVS VALENS ET GRATIANVS AAA. AD SEVERIANVM DVCEM. Si quos for[te] n[ecessitas] captiuitatis abduxit, sciant, si non transierunt, [sed] ho[st]ilis inruptionis necessitate transducti sunt, ad pro[pri]as terras festinare debere recepturos iure postliminii [ea, quae in a]gris uel mancipiis⁵⁾ ante tenuerunt, siue⁶⁾ a fisco nostro [possi]deantur siue in ali- 15 quem principali liberalitate trans[missa] sunt⁷⁾. Nec timeat quisquam alicuius contradictionis moram, cum hoc solum requirendum sit, utrum aliquis cum barb[aris] uoluntate fuerit an coactus. DAT. XII K. IVL. REMIS GRATIANO A. I ET [DAGALAI]FO CONSS. a. 366

INTERPRETATIO. Quicumque necessitate captiuitatis ducti sunt et non sua uoluntate, sed hostili depraedatione ad aduersarios transierunt, quaecumque in agris uel mancipiis antea 20 tenuerunt, siue a fisco possideantur, siue aliquid ex his per principem cuiusque donatum est, sine ullius contradictione personae tempore, quo redierint, uindicent ac praesumant, si tamen cum aduersariis non sua uoluntate fuerint, sed captiuitate se detentos esse probauerint.

2 ⁸⁾ IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. THEODORO⁹⁾ PPO. Diuersarum homines [prouin]-ciarum cuiuslibet sexus condicionis aetatis, quos barb[ar]ica feritas¹⁰⁾ captiua necessitate trans- 25 duxerat, inuitos ne[mo] retineat, sed ad propria redire cupientibus libera sit facu[ltas]. Quibus si quicquam in usum¹¹⁾ uestium uel alimoniae in[pen]sum est¹²⁾, humanitati sit praestitum nec maneat¹³⁾ u[ic]tualis sumptus repetitio: exceptis his, quos barbaris uende[ntibus] emptos esse¹⁴⁾ docebitur, a quibus status sui pretium p[ro]pter utilitatem publicam emptoribus aequum est redhibe[ri]. ne] quando enim¹⁵⁾ damni consideratio in tali necessitate [positis] negari fa- 30 ciat emptionem, decet redemptos¹⁶⁾ aut datum p[ro] se] pretium emptoribus restituere, aut la-

T et ad titulum 7 Br. (NMGE)

1) libere utantur? 2) adeundo? 3) Iust. 8, 50, ubi additur et de redemptis ab hostibus 4) = Iust. 8, 50, 19 5) seu aliis rebus ins. Iust. 6) siue] etsi Iust. 7) siue in ... sunt om. Iust. 8) Iust. 8, 50, 20 Sirmond. 16 9) II inserit Sirmond. 10) barbaricae feritatis discursus Sirmond. 11) recuperandarum uirium ins. Sirmond. 12) dicatur impensum Sirmond. 13) maneat] maculet boni facti gloriam auara Sirmond. 14) quos quis barbaris uendebat Sirmond. 15) quando enim] ingentis Sirmond. 16) decet redemptos] et inueniamur, quorum libertati consuli uolumus, saluti potius obfuisse. hos decet Sirmond.

1 * (uel i uel m uel h) ac ... 2 acnt insaniabiliter corrupta sunt 2 donator T 3 suspicientibus T 5 perpetuae T coram] eorum Mommsen 8 ad****] Vesmii supplementum adeuntibus hiatus spatium excedit 11 postliminium G: Br. addit id est post captiuitatem regressis (regressi G, reuersi NE) 12 quis G¹ 13 captiuitates adduxit N hostiles N 14 probriis E recepturus NM² postlimini****] quae T, postliminio aequae N, postliminium ea quae G 15 tenuerint N aliqua G, alia quem (quam E^b) E 16 quicquam G 17 an] anc E^a, hanc E^b 18 XII] T, xv G, xvi M, xviii E, xviii N, v Iust.

(Hal.) iun. E, feb. G rimis M, rom. N, romae Iust. (Hal.) a. I] M, a. II G, a. TE, om. N dagaleifo N, dagalaifo E, degaleifo G 24 theodoro M 25 condiciones M transduxerat] T Sirmond., transuexerat Br. Iust. 26 inuito T, inuitus N 27 alimonia T humanitatis id M, humanitatis sit N, humanitate sit GE praestitutum TN (Mo.) E 28 uictuales N, uictuali G barbaris quos T emptus G 30 redhibere N, reddeberi E possitis N negari] MGE Sirmond. Iust. (DCR^b), negare TN Iust. (R^a) 31 dicit N, de cetero G redemptus NGE dato pro se precio G laboris Iust.

bore obsequio uel op[er]e quin]quennii uicem referre beneficii, habituros incolum[em, si] in ea 2 nati sunt, libertatem. Reddantur igitur¹⁾ sedibus pro[pri]is sub moderatione qua iussimus²⁾, 3 quibus iure postli[m]inii etiam³⁾ ueterum responsis⁴⁾ incolumia cuncta serua[ta] sunt]. Si quis itaque huic praeepto⁵⁾ fuerit conatus obsis[tere actor] conductor procuratorque⁶⁾, dari se metallis cum poena [depor]tationis non ambigat⁷⁾: si uero possessionis dominus⁸⁾, re[m] 5 suam] fisco nouerit uindicandam seque¹⁰⁾ deportandum. Et ut f[acili]s exsecutio proueniat, 11) Christianos proximorum loc[orum] uolumus huius rei sollicitudinem gerere¹²⁾. curiale[s] quoque] proximorum ciuitatum placuit admoneri, ut eme[r]gen]tibus talibus causis sciant legis nostrae auxilium def[er]endum¹³⁾: ita ut nouerint rectores uniuersi decem librar[um] auri a se et tantundem¹⁴⁾ a suis apparitoribus exigendum, si p[rae]ceptum neglexerint¹⁵⁾. DAT. III 10 ID. DEC. RAV[ENNA] 16) HONORIO VIII ET THEODOSIO III A[A. CONSS.] 17) a. 408. 409

INTERPRETATIO. Hi, qui ab hostibus tempore captiuitatis ducti sunt, si ab aliquibus uel ad uictum uel ad uestitum aliquid acceperunt, cum redire ad propria uoluerint, minime aliquid pro eorum requiratur expensis. Tamen si pretium pro captiuo suo praedator acceperit, quod dedisse se emptor probauerit, sine dubitatione recipiat. Quod si pretium non habuerit, 15 quinquennio seruiat captiuus emptori et post quinquennium sine pretio ingenuitati reddatur, qui, cum ad propria redierit, omnia sua integra et salua recipiat. Si quis itaque huic tam iustae praeeptioni resistere temptauerit, nouerit se in exsilio deportandum: si uero possessor fuerit, facultatem suam fisci uiribus addicendam. Sane Christianos, qui redemptioni studere debent, pro captiuis uolumus esse sollicitos. Ad curiales etiam ista sollicitudo pertineat, ita 20 ut omnes iudices sciant, decem libras auri fisco se duros, qui huius legis praeepta neglexerint.

VIII (Br. VI) DE INGENVIS, QVI TEMPORE TYRANNI SERUIERVNT

1 IMP. CONSTANTINVS A. AD VOLVSIANVM. Vniuersi deuoti[onis] studio contendant, si quos 25 ingenvis natalibus procreatos [sub] tyranno ingenuitatem amisisse aut propria contenti [con]scientia aut aliorum iudiciis recognoscunt, natalibus [suis] res]tituere nec expectata iudicis

T Br. (NMGE)

1) igitur om. Sirmond., ubi praecedunt alia 2) sub m. q. iussimus om. Sirmond. 3) et Sirmond. 4) prudentium ins. Sirmond. 5) seruanda Iust. 6) si quis ... praeepto] quam sanctionem adeo uolumus custodiri, ut si quisquam temeritate sacrilega praeeptis Sirmond. 7) qui ad tuendam absentis domini possessionem esse detegitur ins. Sirmond. 8) dari se metallo aut poenam deportationis non ambigat subitorum Sirmond. 9) contra mansuetudinis nostrae salubre constitutum uenire temptauerit ins. Sirmond. 10) per rectoris prouinciae sententiam ins. Sirmond. 11) Christianos ... gerere = Iust. 1, 4, 11 12) proueniat ... gerere] proueniat imperatis, Christianae sacerdotes uiciorum et proximorum locorum ecclesias retinentes quorum moribus congruit effectus talium praeeptorum Sirmond. 13) talium necessitatum causis adeant iudices legis nostrae auxilium petitori Sirmond., ubi sequuntur alia 14) ponderis ins. Sirmond. 15) si quod praeeptum est in gratiam cuiusquam neglectum esse doceatur Sirmond. 16) dat. III non. Dec. Rau. Basso et Philippo uu. cc. conss. accepta XVI k. Ian. Sirmond. 17) acc. XVI k. Ian. suppl., cf. not. 16

1 referen T^a beneficio G habiturus NG in ea] T Sirmond. Iust., in ea qua Br. 2 libertatem] Sirmond. Iust. (DCR), libertate TMGE Iust. (M), libertati N redeantur E sedibus] in sedibus G, s***re] E^a, si de rebus E^b propriis] p. suis N (Mo.) E moderationem N qua ius iussimus T 3 seruata] reuocata G 4 auctor NG que om. T 5 ambiget Iust. domini T, dominus est G, inc. E^a 6 fisco post] nouerit G, nouerint T uindicando T seque] si quae E, seu G^t facilius E 7 christianis TN, christianis G curialis G

8 proximorum N^a leges N 9 uniuersis G librarum] MG, librar- T, libras NE Sirmond. Iust. a se] se T^a E 10 et om. MG tantundem] tantum et G a] de G, ** E^a, om. M apparitoribus T, apparitoribus G III] N Iust. (Hal.), III MGE, om. T 11 rauenna] E, rauennae Sirmond. Iust., rau. TNM, om. G VIII] VII G III] II E 25 ad uolosiano N quis G 26 nam talibus G^a ingenuitate N amissae NM proprie N conscientia E 27 aliarum iudicis G recognoscant GE spectata E

1 interpellatione. Na[m si quis] contra conscientiam suam uel certissima testim[onia] plurimorum 2 in eadem auaritia tenacitate perm[anserit], seuerissima poena multabitur. Placet autem e[tiam eos] periculo subiugari, qui scientes ingenuos seruitutis necessitatem per iniuriam sustinere dissimulant. PP. VIII K. MAI. ROM(AE). VOLVSIANO ET ANNIANO CONSS. a. 314

INTERPRETATIO. Ingenui, qui tyranni temporibus addicti sunt seruituti, ingenuitati 5 reddantur. Quod si quis sciens hoc ordine addictum ingenuum in seruitute tenuerit, nouerit in se legibus uindicandum.

[VIII] (Br. VII) DE EXPOSITIS 1)

1 IMP. CONSTANTINVS A. AD ABLAVIVM PPO. Quicumque puerum uel puellam, proiectam de domo, patris uel domini uoluntate scientiaque, collegerit ac suis alimentis ad robur pro- 10 uexerit, eundem retineat sub eodem statu, quem apud se collectum uoluerit agitare, hoc est siue filium siue seruum eum esse maluerit: omni repetitionis inquietudine penitus submouenda eorum, qui seruos aut liberos scientes propria uoluntate domo recens natos abiecerint. DAT. XV KAL. MAI. CONSTANTINOPOLI BASSO ET ABLAVIO CONSS. a. 331

INTERPRETATIO. Quicumque expositum recenti partu sciente patre uel matre uel do- 15 mino collegerit ac suo labore educauerit, in illius, a quo collectus est, potestate consistat, seu ingenuum seu seruum quem nutriuit esse uoluerit.

1a 2) IMPPP. VALENTINIANVS VALENS ET GRATIANVS AAA. AD PROBVM PPO. Vnusquisque subolem suam nutrit: quod si exponendam putauerit, animaduersioni quae constituta est 19 subiacebit. DAT. III NON. MART. GRATIANO A. III ET EQVITIO CONSS. a. 374

2 IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. MELITTO PPO. 3) Nullum 4) dominis uel patronis repetendi aditum relinquimus, si 5) expositis quodammodo ad mortem uoluntas misericordiae amica collegerit (nec enim dicere suum poterit, quem pereuntem contempsit): 6) si modo testis episcopalis subscriptio fuerit subsequuta, de qua nulla penitus ad securitatem possit esse 24 cunctatio. DAT. XIII KAL. APRIL. RAV(ENNA), HONORIO VIII ET THEODOSIO V AA. CONSS. a. 412

INTERPRETATIO. Qui expositum puerum uel puellam sciente domino uel patrono misericordiae causa colloget, in eius dominio permanebit, si tamen contestationi de collectione eius episcopus clericique subscripserint: quem postea suum dicere quisque non potest, quem proieciisse probatur ad mortem.

X (Br. VIII) DE HIS, QVI SANGVINOLENTOS EMPTOS 30 VEL NVTRIENDOS ACCEPERINT 7)

1 IMP. CONSTANTINVS A. ITALIS SVIS. Secundum statuta priorum principum si quis a

T (desinit in 3 seruit) Br. (NMGE): 9, 1a supplet Iust. 8, 51, 2 pr.

1) cf. Iust. 8, 51 2) cf. 9, 14, 1 3) = Iust. 8, 51, 2 § 1 4) sed nec Iust. 5) ab ipsis ins. Iust. 6) seqq. om. Iust. 7) cf. Iust. 8, 51

1 interpellationem T contra] contra id MG scientiam N, sententiam E certissimam T 2 auaritia] auaritia (-lie G1) et NG siuerissimam T2, si uerissima N 3 subiugare N seruitute necessitate E iniurias G 4 pp.] ME, dat. NG VII G romae] romae III G et anniano om. G 9 imp. const.] idem M, fortasse recte, ut in Th. antecesserit alia Constantini constitutio ablauio G ppo.] po. M, pfo. G proiecta N 10 domini] do domini N que] quo E2 ad robur om. M 11 statu ... 12 maluerit post 169, 5 N: hoc loco habet ac quem] que N uoluerunt G2 hoc om. E est om. E 12 eum esse om. N inquietudinem N (Mo.) 13 seruus N2 aut] ac M scien-

tis E2 domo] dominis G natus E2 abiecerint N, obiecerint Gv, amouerint Gt 14 xv] v-G constant. om. M 17 post uoluerit Cui. 1586 addit: et si adoptare uoluerit in filium uel libertum aut in seruitum permanere, propria utatur potestate 21 melitio] NE, militio M, miledio G pfo. G2, pfo. Gb 22 expositus N quodammodum E, quodadmodum G morte N 23 amici G collegere N/ pereunte N testes episcopales N 24 posset N 25 XIII] M, XIII E, XII G, xv N/ VIII] VII G, nubp. N v om. E aa. om. G 30 his om. M sanguinolentus G1 emptos om. M, emptos om. MG 31 nutriendis G1 acceperunt Iust. 8, 51 32 imp. ... principum om. G2

sanguine infantem quoquo modo legitime conparauerit uel nutriendum putauerit, obtinendi eius seruitii habeat potestatem: ita ut, si quis post seriem annorum ad libertatem eum repetat uel seruum defendat, eiusdem modi alium praestet aut pretium, quod potest ualere, 1 exsoluat. Qui enim pretium competens instrumento confecto dederit, ita debet firmiter possidere, ut et distrahendi pro suo debito causam liberam habeat: poenae subiciendis his, qui 5 contra hanc legem uenire temptauerint. DAT. XV KAL. SEPTEMB. SERDICAE CONSTANTINO A. VIII ET CONSTANTINO CAES. IIII CONSS. a. 329

INTERPRETATIO. Si quis infantem a sanguine emerit et nutrierit, habendi eum et possidendi habeat potestatem. Sane si nutritum dominus uel pater recipere uoluerit, aut eiusdem meriti mancipium nutritori dabit aut pretium nutritor, quantum ualuerit qui nutritus est, con- 10 sequatur.

[XI] DE OMNI AGRO DESERTO ET QVANDO STERILES FERTILIBVS IMPONVNTVR

1 IMP. CONSTANTINVS A. CAPESTRINO. Cum diuus Aurelianus parens noster ciuitatum ordines pro desertis possessionibus iusserit conueniri et pro his fundis, qui inuenire dominos 15 non potuerunt quos praeceperamus, eorundem possessionum triennii immunitate percepta de sollemnibus satisfacere, seruato hoc tenore praecipimus, ut, si constiterit ad suscipiendas easdem possessiones ordines minus idoneos esse, eorundem agrorum onera possessionibus et territoris diuidantur. ACCEPTA

c. 2—5 desiderantur

20

6 [u]el [em]eritis ueteranis uel gentibus diuidamus. DAT. XVII K. FEB. [ME]D(IOLANO) VALENTINIANO ET VALENTE AA. CONSS. a. 365

7 [IDEM AA.] AD RVFINVM PPO. Quicumque possidere loca ex desertis uolue[ri]nt, triennii 25 immunitate potiantur. Qui uero ex desertis nonnihil [agr]orum sub certa professione perceperunt, si minore mo[dum] professi sunt, quam ratio detentatae possessionis postulat, us[que ad] triennium ex die latae legis in ea tantum possessione perma[n]ent, quam ipsi sponte obtulerunt; exacto autem hoc tempore [scia]nt ad integrae iugationis pensationem se esse cogendos. [Itaque] qui hoc sibi incommodum iudicarit, e uestigio restituat posses[sion]em, cuius 30 in futurum onera declinat. DAT. VIII ID. AVG. MED(IOLANO) [VALENTINI]ANO ET VALENTE AA. CONSS. a. 365

8 [IDEM AA.] AD MAMERTINVM PPO. Per Italiam afanticiae iugerationis [one]re consistentibus patrimoniis superfuso unumquemque [trib]utarium adiectionem alieni debiti baiulare non 1 dubium est. [Ideo]que deserta iugatio, quae personis caret, hastis subiciatur, ut [licit]ationis 35 competitione futuros dominos sortiatur: ea enim

9 IDEM AA. AD GERMANIANVM C. S. L. Quicumque possessiones ex emphyteutico iure susceperint, ea ad refundendum uti occasione non possunt, qua adserant desertas esse coepisse, 1 tametsi rescripta per obreptionem meruerint. Sed nec auelli eas ab his posse, nec si licitatio ab alio fuerit promissa, sed eas in perpetuum apud eos qui eas susceperint et eorum posteri-

Br. (NMGE) ad 10, 1: T (incipit u. 23): 11 r. 1 supplet Iust. 11, 59: 11, 9 supplet Iust. 11, 62, 3

1 sanguinei Gt quoque Gt 2 ad libertatem om. G repeat E 3 praestat G aut] ad N quo poterit N 5 post debito uerba 168, 11 statu ... 12 maluerit supra omissa ins. N poena NM, poenam GE subiciendi G 6 contrahunt G1 temptauerit M dat.] prop. ME xv] v G syrdiciae NG constantinopl. G a. om. M 7 VIII ... cons. om. G constantio NM, constio E c.] aa. M III] III N, om. M 23—36 hiatus codicis T expleuit Peyron 27 detentat T 36 post enim perierunt uersus 21 codicis T, id est plus minus 29 huius editionis

Handwritten notes and numbers at the bottom of the page, including '1586'.

tatem remanere, nec si super hoc rescriptum fuerit aduersus eos impetratum. DAT. VIII K. OCT. MED(IOLANO) VALENTINIANO ET VALENTE AA. CONSS. a. 365

10 IMPPP. VALENS GRATIANVS ET VALENTINIANVS AAA. AD ANTONIVM PPO. Qui utilia rei publicae loca possident, permixtione facta etiam deserta suscipiant, ut, si earum partium grauentur accessu, quas antea per fastidium reliquerunt, cedant aliis curialibus, qui utraque hac condicione retineant, ut praestatione sua cum desertis et culta possideant sublata a paucis, quos iniquum est electa retinere, cum municipes grauatura sit pars relicta.

11 * a babuntur, diu tracta et iam paene sine debitoribus debi[ta con]donentur: ea tamen ratione seruata, ut prius domin[is longi]oribus temporum metis et edictis celeberrimis euoce[n]tur, quo facilius spe inpunitatis ad auitos lares et propr[ia] te[ct]a reuocentur, ac tum demum, si intra Maium mensem, [quod] spatium longe positis idoneum et uolentibus longum est, non aduene[r]int, quicumque se sponte optulerit, non obligandus [de one]re praeterito pro portione hoc modo possessionis [in fu]turum annonarii canonis uectigal expendat, de iur[e do]minii et perpetuitate securus. DAT. VIII K. OCT. CONSTANTINO[POLI] HONORIO NP. ET EVODIO CONSS. a. 386

12 1) IDEM AAA. TATIANO PPO. ORIENTIS. Qui agros domino cessa[n]te desertos uel longe positos uel in finitimis ad pri[ua]tum pariter publicumque compendium excolere festina[nt] uoluntati suae nostrum nouerit adesse responsu[m]: ita] tamen ut, si uacanti ac destituto solo nouus cultor [inse]derit ac uetus dominus intra biennium eadem ad s[uum] ius uoluerit reuocare, restitutis primitus quae expensa constiterit facultatem loci propr[ia] consequatur: nam si biennii fuerit tempus emensum, omni possessionis et domini carebit iure qui siluit. DAT. XV KAL. OCTOB. CONSTANTINOPOLI TATIANO ET SYMMACHO CONSS.] a. 391

13 IDEM AA. HADRIANO PPO. Locorum domini intra sex menses edictis uocati reuertantur. Qui si adfuerint, et propria teneant et ea quae ex praeterito contraxerint debita reddere cogantur. Sin uero impares esse earum rerum tributis propria confitentur absentia nec adesse uoluerint, penes eos, qui haec susceperint et certum quem tributorum canonem promittunt, proprietates possessionis interemerata permaneant, ut, postquam ea exsoluerint, sciant sibi inquietudinem submouendam nec subreptione cuiusquam competitionis loca quae tenuerunt auferenda. Quibus etiam illud indulgimus, ut ea eo tempore, ex quo primum loca de quibus agitur coeperint possidere, tributa poscantur. D. VI K. SEPT. STILICHONE ET AVRELIANO CONSS. a. 400

14 2) IDEM. AA. AD PROBVM 3). Omnium praediorum actores ac domini requirantur. Quorum si uitio probantur debita fuisse contracta, in absoluto est, ut debeat dominium commutari. D. III ID. IVN. CONSTANTINOPOLI CONSTATE ET CONSTANTIO CONSS. a. 414

XII (Mo. XV) DE FVNDIS PATRIMONIALIBVS ET SALTUENSIBVS ET ENFYTEVTICIS ET EORVM CONDVCTORIBVS 35

1 IMP. CONSTANTINVS A. CVPITO. Si quis fundos emphyteutici iuris salua lege fisci citra iudicis auctoritatem donauerit, donationes firmas sint, dummodo suis quibusque temporibus ea quae fisco pensitanda sunt repraesentare cogantur. PP. XVII K. IUL. TREVIRIS CONSTANTINO A. IIII 4) ET LICINIO III CONSS. a. 313

2 5) IDEM A. AD DRACONTIVM. Patrimonialis fundi pensitationem aurariam seu frumen-

T (desinit in 19 eadem ad s): c. 11. 12 c. 9. 10 supplet Iust. 11, 62, 3. 5: c. 13. 14 supplet Iust. 11, 59, 11. 13: 12 r. 1. 2 supplet Iust. 11, 62 r. 1. 2

1) Iust. 11, 59, 8: iunge cum Seeckio 11, 3, 5 2) iunge 2, 30, 1a. 5, 16, 11 3) com. sacrarum largitionum addit 2, 30, 1a 4) III Seeck 5) Gothofredus iungit 11, 19, 1

3 anthemium Iust. (Cuiacius), atonium om. T 13 optulerint T 14 domini] **mini T Iust. (Vatic. 1435) 9—10: 12—15 hiatus 16—22 supplementa praestitit Iust. numerus codicis T expleuit Peyron 11 auitos] Peyron, habitos T si om. T a 12 longe po. supplet Th. 11, 3. 5

tariam intra tempus omissam minorum dominio non nocere praecipimus nec ad fraudem iuris eorum euadere, si, quod sollemniter debetur, paulo serius inferatur: ita tamen, ut permanente substantia paruolorum iudex tutorem uel curatorem, per quem differtur illatio, negligentiae suae et deserti officii poenas exigat et damna deplorare compellat.

[c. 3—13 desiderantur]

14 [IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA.] [fund]orum obligatione securitatis publicae firmauerunt cautio[n]em, susceptos scilicet semel fundos post emensa immunita[ti]s spatia inconuulsa a se uectigalium pensione retinendos. 9 [D]AT. VII K. IVN. DIVO IOVIANO ET VARRONIANO CONSS. a. 364

15 [IDEM] AA. AD MAMERTINVM PPO. Enfyteutica praedia, quae senatoriae fortunae uiris, praeterea uariis ita sunt per principes ue[ct]eres elocata, ut certum uectigal annuum ex his aerario pen[de]retur, cessante licitatione, quae recens statuta est, sciat magnifica auctoritas tua a priscis possessoribus sine incremento licitandi esse retinenda: ita ut, quaecumque in commis[s]i fortunam inciderint ac pleno dominio priuatis occupa[t]ionibus retentantur a Leontii et Sallustii consulatu, ius pristinum rursus agnoscant. DAT. IIII K. AVG. SIRMIO DIVO [I]OVIANO ET VARRONIANO CONSS. a. 364

16 1) [IDEM] AA. AD PROVINCIALES BYZACENOS. Nequaquam enfyteuticos fundos ante commissi uitium ad alterum transire debere sancimus. ET CETERA. DAT. FRID. ID. SEPT. AQVI-19 LEIA DIVO IOVIANO ET VARRONIANO CONSS. a. 364

17 [IDEM] AA. AD MAMERTINVM PPO. Super fundis enfyteuticis seu patrimonialibus diuus Iulianus legem consultissimam dedit, scilicet ut, qui ex his uel ad priuatorum iura transissent uel minuto canone condicionis fisco locationibus tenerentur, ad statum retraherentur antiquum. 1 Hanc legem quidam iudicum interpretati prauius sunt, quam utilitas publica postulabat, ut eiusmodi praedia ex rebus priuatis nostris eruentes ibi tantummodo satisfacerent legi, ubi 2 non intererat fisci uectigalibus, utrumne priuato iure an enfyteutico possideret 2). Quamquam igitur animaduertimus esse consultius, 3) in eodem statu fundi maneant, in quo ante legem diui Iuliani fuerant 4); de quibus tamen nihil specialiter statuit, ab his, quibus omnia deinceps erogata sunt, auctoritas tua reddere eos maturo iubebit auxilio. Erga ceteros sane fundos, quos recentium principum effusio aut perpetuo iure donauit aut deminuit canone 5) concessit enfyteuticariis obtinendos, edictum comprehensi principis auctoritas tua 6) ualere praecipiat. DAT. ET 6) PP. ROM(AE) VI K. NOV. DIVO IOVIANO ET VARRONIANO CONSS. a. 364

18 7) IDEM AA. AD FLORIANVM COM. Quotienscumque enfyteutici iuris praedia in uitium delapsa commissi actis legitimis ac uoci fuerint subicienda praeconis, super facto licitationis augmento nostra perennitas consulatur, nec prius eius [do]minio qui ceteros oblatione superauit 35 perpetuae firmita[ti]s robur accedat, quam si super pensionis modo, conductori[s] nomine, enthaecae quantitate nostrae tranquillitatis a[r]bitrium fideli ratione consultum obseruanda praescrib[se]rit. DAT. IIII K. 8) MART. TRIV(ERIS) VALENTINIANO ET VALENTE AA. CONSS. (a. 368? 370? 373?)

19 IDEM AA. AD GERMANIANVM C. S. L. Fundi enfyteutici patrimonial[is]que iuris in anti-40 quum ius praestationemque redeant, ne quoqu[omodo] exempti ab enfyteutico patrimonialique titulo ueluti priu[ato] iure teneantur, rectoribus provinciarum et rationali[bus] monendis, ut sciant contra commoda largitionum nost[ra]rum specialia non admittenda esse rescripta: his

T (fol. 15: incipit u. 8)

1) iunge 10, 10, 9. 11, 19, 3. 12, 1, 59. 60. 16, 2, 17 2) possiderentur Peyron 3) ne inserit Mommsen 4) nonnulla uidentur desiderari 5) non ins.? 6) fuerit dat. . . . 7) iungenda 5, 13, 4 (Iust. 11, 62, 4)? 8) dat. id. Iust. 11, 62, 4

12 elocata Peyron, eloca T 13 pendi- 33 ad om. T comitem] scil. rerum priuaretur T magnificas T 15 a] Wenck, om. T tarum enfyteuticis T uidium T a 35 nostras praeda T 27 in] ne in Mommsen tro T 41 praestationumque T a

tantu[m]modo exceptis, quos in re priuata nostra secundum leg[em] datam iam dudum in hoc nomine manere praecipimus. D[AT.] V K. AVG. VALENTINIANO ET VALENTE AA. CONSS. a. 365?

20 ¹⁾ IDEM AA. AD GERMANIANVM C. S. L. Placuit, ut *emphyteuticorum* fundorum patrimonialiumque possessores, quo uoluerint, quo potuerint²⁾ te[m]pore, et quantum habuerint pensionis paratum, (dummodo non amplius quam in tribus per singulos annos vicibus) officio 5 rationalis adsignent ac de suscepto ab eod[em] securitatem eodem die pro more percipiant, modo ut intra Ianuariarum iduum diem omnis summa ratiociniis publicis inferatur: grauissimae poenae subdendo officio, si cuiquam quolibet anni tempore (dummodo nequaquam numerum trinae inflationis excedat) solutionem facere gestienti negauerit susceptionis officium, 1 uel si moram fecerit in chirografo securitatis edendo. Super quo possessores aput curatores 10 uel magistratus, aut quicumque in locis fuerit³⁾, qui conficiendorum actorum habeat⁴⁾ potestatem, conueniet contestari, ut [et] de officii insolentia constet, in quod exercenda uindicta es[et], et] his possit esse consultum. DAT. XIII K. IVN. REMIS GRATIANO NP. ET DAGALA[IFO CONSS.] a. 366

21 IDEM AA. AD AVXONIVM PPO. Si fundos patrimoniales uel emphyteuticos quispiam 15 tularit, super nomine suo ad nostram clementiam sciat esse referendum, ut temeritatis notam 1 subeat. Sane si rationalis uel eius officium per coniuentiam fundum huiusmodi tradendum esse crediderit, summo supplicio sese adficiendum esse cognoscat adeptis facultatibus. DAT. PR[IB]D] a. 368—370

22 ⁴⁾ IDEM AA. AD FLORIANVM C. R. P. *Fundi patrimoniales et qui ex emphyteutico iure* 20 *ad domum nostram diuersis generibus deuoluti sunt, sic eis qui eos poposcerint cedunt, ut, commissi metus esse non possit (neque enim magis commodamus nostra, quam tradimus ea iure domini): ita tamen, ut ea, quae in nostra possessione positi praesiterint, et in posterum dissoluant.* D. ID. MART. TREVERIS VALENTINIANO II ET VALENTE II AA. CONSS. a. 368

23 IMPPP. VALENS GRATIANVS ET VALENTINIANVS AAA. AD MODESTVM PP. *Si qui a pri-* 25 *oribus colonis uel emphyteuticariis destitutum patrimonialem fundum a peraequatore uel censitore susceperint, perpetuo eundem atque inconcusso iure possideant, nec quisquam secundus petitor accedat.* D. IIII NON. NOV. GRATIANO A. IIII ET MEROBAVDE CONSS. a. 377

24 IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. NEBRIDIO COMITI RERVVM PRI- 30 *VATARVM. Hi, quibus patrimoniales possessiones per Asianam ac Ponticam dioecesim uel a 30 nobis uel a diuis parentibus nostris sacra largitate donatae sunt, inconcusse possideant atque 1 ad suos posteros mittant. Quod quidem non solum in heredibus, sed et in contractoribus omni genere uolumus custodiri.* D. III K. APRIL. CONSTANTINOPOLI RICOMERE ET CLEARCHO CONSS. a. 384

25 IDEM ET ARCADIVS AAAA. CYNEGIO PPO. *Quicumque ad emphyteusin fundorum patri-* 35 *monialium uel rei publicae iussu nostri numinis uenerit, is si redundantia fortunarum idoneus fuerit ad restituenda, quae desertis forte possessionibus requirentur, patrimonium suum 1 publicis implicet nexibus. Si uero minor facultatibus probabitur, datis fideiussoribus idoneis ad emphyteusin accedat: scientibus his, quos talium rerum cura sollicitat, in se negligentiae damna, si huiusmodi cautio defuerit, esse uertenda.* D. VI K. MART. CONSTANTINOPOLI HO- 40 NORIO NOB. PVERO ET EVODIO CONSS. a. 386

26 IDEM AAAA. CLEARCHO PP.⁵⁾ *Omnes fundi patrimoniales per Mesopotamiam et Osrhoenam prouincias, quos constat diuorum retro principum sanctionibus limiti deputatos, ad ius*

T (fol. 15: desinit in 18 dat. pr.): c. 22—26 supplet Iust. 11, 62, 4—8

¹⁾ Iust. 11, 65, 4 ²⁾ quo potuerint om. Iust. ³⁾ fuerint qui c. a. habeant Iust.

⁴⁾ iungendae 5, 12, 18 (d. IIII k. Mart. Triu. Valentiniano et Valente AA. cons.)? 5, 13, 4?

⁵⁾ Clearchus (sic Cuiacius, Nedeurchus Contius) hoc anno ppo. non fuit

2 praecipimus T 3 emphyteuticorum] Iust., aut procuratores Iust. 12 in om. T^a om. T 5 ciuibus T 7 intro T omni T^b 17 conhibentiam T 31 diuis] Iust. (O), di- summam T 8 subdenda T officii T^a, officiiis T^b 10 edendu* T apud curatores]

pristinum sine ullius adsertionis reuocentur obstaculo praebituri omnia, quae antea impendenda necessitatibus limitis praebere consueuerant, ita ut nulli penitus audiantur, qui aut rescripto aut adnotatione dominium uel emphyteusin uel conductionem quolibet genere largitatis de nostra liberalitate meruerint. D. FRID. K. MAI. CONSTANTINOPOLI HONORIO NP. ET 4 EVODIO CONSS. a. 386

27 IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. EVTYCHIANO PPO. *Vniuersi cognoscant nihil priuato iure saluo canone fundis emptis cum patrimonialibus esse commune, ita ut ad eos numquam patrimonialium fundorum peraequator accedat: graui multa feriendo eo, qui statuta nostrae clementiae ausus fuerit temerare.* D. FRID. NON. IUL. NICOMEDIAE HONORIO A. IIII ET EVTY- 9 CHIANO CONSS. a. 398

28 IDEM AA. EVTYCHIANO PPO. *Fundos patrimoniales eos dumtaxat, qui saluo canone iure priuato nostra liberalitate concessi sunt, cum his patrimonialibus, qui in condicione propria constituti sunt, illustris auctoritas tua iubebit exaequari, ita ut releuato, quod imminet fatigatis, translatio¹⁾ in eos, qui integris uiribus florent, adscriptio tributorum aequa lance diui- 14 datur.* D. IIII ID. APRIL. CONSTANTINOPOLI THEODORO CONS. a. 399

29 IDEM AA. MESSALAE PPO. *Per omnes prouincias patrimonialium fundorum ab ordinariis iudicibus canon exigatur, et quidquid exactum fuerit, dirigatur.* ²⁾ *Sciant uero memorati iudices nihil sibi ex priuatae rei canone uel ex eo quod ex isdem titulis contigerit³⁾, ad necessitates alias transferendum⁴⁾, nisi malint grauissima seueritate eorum⁵⁾ licentiam coerceri.* 19 D. XVI K. IVN. MEDIOLANI THEODORO CONS. a. 399

(perierunt c. 30—36.)

30? [IDEM AA.] [ma]nentibus indulgentiis a nobis praestitis, ut in *****eratur⁶⁾, quidquid exactum erit, amplissima*****caae. DAT. III NON. NOV. RAV(ENNAE) HONORIO VIII ET THEODOSIO III 24 AA. CONSS. a. 409

31? [IDEM AA. AVE[RE]LL]IANO PPO. ⁷⁾ *Nulli penitus liceat siue saluo ca[none priu]ato iure siue cum imminutione canonis pa*****os uel limitotrofos siue saltuenses per Ori[entem fu]ndos 1 patrimoniales postulare. Nemo potia[tur his, et]si subreptiua quidem id promeruerit petitione per speciale beneficium uel exquisita fraude [uel quo] alio artificio ultro in quemquam liberalitas [nostra pr]ocesserit: quandoquidem nec emphyteutica[rio mutari] proprium ius per petiti- 30 nem huiusmodi cen[semus ne]c canonis aliquid detrahi uel imminui, et cum prae*****m⁸⁾ reuocari debuerit. Futuras prohibere contec[itas et in]probas petitiones arcemus, ut a principio nec sus[cipi nec in]strui eas generali sanctione mandemus, quo prae[*****] la]bor⁹⁾ emphyteuticarius per Orientem propriam [praerog]atiam retineat nec nouus possessor iura ali[ena] 34 pertu]rbet. DAT. NON. AVG. CONSTANTINOPOLI HONORIO A. X ET THEODOSIO A. VI CONSS. a. 415*

32? ¹⁰⁾ [IMPP. THEODOSIVS] E[T] VALENTINIANVS AA. TAVRO PPO. ET PATRICIO. *Possessores [uel em]phyteuticarii patrimoniales, qui fundos minime nunc [usque con]pararunt, eodem largitatis modo nequaquam ad e[orum con]parationem urgeantur, sed tamquam pretiis [depensis] sic eis nostri numinis beneficio potiantur, ut [quod iuri]s alter inferendo pretium consecutus*

c. 26—28 supplet Iust. 11, 62, 8—10: c. 29 supplet Iust. 11, 65, 5. 10, 75, 3: T (fol. 13^v)

¹⁾ et translato Cuiacius ²⁾ § 1 = 12, 9, 3 ³⁾ exegerint 12, 9, 3 ⁴⁾ trans-ferre licere 12, 9, 3 ⁵⁾ suam 12, 9, 3 ⁶⁾ in [fiscum inf]eratur? ⁷⁾ ad pr. cf. Nou. Theod. 5, 2 § 1 (= Iust. 11, 62, 1): Praecipimus itaque nulli iam in posterum licere patrimoniales seu limitotrofos uel saltuenses fundos, qui per tractum Orientis positi sunt, ad ius transferre priuatum, siue dempto siue saluo canone iuris fundorum immutatio postuletur ⁸⁾ praed[ium ipsu]m? ⁹⁾ expectes quo possessor uel ¹⁰⁾ pr. § 1 = Iust. 11, 62, 12: iunge 11, 28, 15

18 eo] 12, 9, 3, eo canone Iust. conti- subest, ut fuerit patrimonialis pascuos uel si- gerit] exegerint 12, 9, 3 24 III] III T mile aliquid 32 debuerit] deberi T^b secun- 27 pa[*****]os] Mommseni supplementum dum Vesme 36 possessiones T 37 largi- pa[trimonial]is lacunae ambitum excedit nec tati T (uia T^a) 39 nominis beneficium pa- ad sequens uel quadrat: fortasse hiatus tiantur T

1 est, hoc [nostra liberalitate praedictus enfyteuticarius habeat. [Id¹] quoque] ius, in quibus coluit praediis, quod aut ex successione aut [comparati]one priuata aut nostri numinis liberalitate 2 aut [quocum]que modo possedit, sciat inlibatum intemeratum[que seruar]i. Et quia praestitis a nostra pietate indulgen[tiis usque a]d undecimam nuper²) transactam indictionem [omnis re]- 3 liquorum sarcina uniuersis concessa est, pro [his quoque] annis, qui post decimam indictionem 4 secuti sunt, [ad hoc us]que tempus, in quod patrimonialium fundorum *****sistit³), nullum reliquorum exactio premat: nam[***] prae]dia quae colebat, minime cogatur comparare, san[ci]- 5 mus nul]lum pristinum colonum uel possessorem su[per reliqu]is temporis subsecuti molestiam aut inque[studin]em sustinere. DAT. XIII⁴) K. IVL. CONSTANTINOPOLI ARIOVINDO ET ASPARE 9 CONSS. a. 434

XIII DE [FVNDIS REI PRIVATAE ET SALTIBVS DIVINAE DOMVS]

- 1 ⁵) IMPP. CONSTANTIVS ET CONSTANS AA. AD EDICTV[M HELIOPOLITANORVM]⁶). Vniuersi cognoscant has posse[ssiones, quas] de fisco nostro comparasse noscuntur⁷), nu[ll]o a nobis] iure retrahi, sed propria firmitate possess[as etiam] ad posteros suos domini perpetis⁸) dura- 15 bilitate demitti]. DAT. PRID. ID. FEB. ANTIOCHIAE MARCELLINO ET PR[OBINO] CONSS.] a. 341
- 2 IDEM AA. AD EVPRYCIVM RATIONALEM. Conperimus [aliquorum] iugationem, quam hastis decursis a fisco legi[time] compararunt, in medium produci ac retractari, cum [certum sit] quemque iure comparatas possessiones uel u[illas se]renitatis nostrae tempore firmius optinere a[et]que ad poste]ros suos transmittere. DAT. PRID. ID. FEB. ANTIOCH[IAE MARCEL]LINO ET PRO- 20 BINO CONSS. a. 341
- 3 IMP. VALENTIANVS ET VALENS AA. AD MAMERTINVM PPO. Vni[uersa] quae] ex patri- monio nostro per arbitrium diuae me[moriae Iu]liani in possessionem sunt translata templorum, [sollicitudi]ne sinceritatis tuae cum omni iure ad rem priuat[am nostram] redire mandamus. 24 DAT. X K. IAN. MED[IO]LANO] DIVO IOVIA[NO ET VARRONIANO] CONSS.] a. 364
- 4 ⁹) IDEM AA. AD FLORIANVM C. R. P. Prouincialium opib[us rei priuatae] possessiones concedimus, uidelicet ut de fun[dis ad ei]us dominium pertinentibus eligat unusquisque [quem uelit] eumque perpetuo iure suscipiat, palatiis tantu[m omni]fari]am in rei priuatae sollicitudine 1 retentandis. Hi [uero quos] commoditas¹⁰) praediorum ad eadem¹¹) postulan[da] sollicitat], adeant tuae dicationis officium et modum sua[e] delibera]tionis indicent per libellos certumque 30 habeant [pro una]quaue uilla cum ea dote¹²) uel forma, cui nunc hab[etur] obno]xia, ad noui domini iura migrauerit¹³), si quid ad]iecerit sump]tus cura sollertia, quidquid mancipiorum uel [pecoris ad]creuerit, capitationis aut canonis augmenta n[on] patiatu[r], sed solis dominis 2 heredibusque dominorum sit cessura felicitas. Quin etiam neque ad glebam senatus ne[que]

T (fol. 13^v): rubricam tituli XIII supplet Iust. 11, 66

- ¹) illud Iust. ²) 11, 28 (9) 16 ³) [onus sub]sistit? ⁴) XII 11, 28, 15
⁵) Iust. 11, 66, 1 ⁶) AA. edictum ad Heliopolitanos Iust. ⁷) comparauerit seu comparant Iust. ⁸) perpetui Iust. ⁹) § 1. 3. 4 = Iust. 11, 66, 2: iungendae uidentur 5, 12, 18. 22 (Iust. 11, 62, 4) (a. 368) ¹⁰) priuatae rei ins. Iust. ¹¹) ea Iust. ¹²) cum eo onere Iust. ¹³) ut ins. Iust.

2 [comparati]one] T Iust. (I^a), ex compara- tione Iust. (KOI^b) nominis T 4 pieta- tem T 5 qui om. T 7 cogatur eua]tur T 8 subsecutis T 9 hariouindo T (13) de numero tituli constat ex numero paginae rectae folii Taurinensis 13: rubricam de (***** patrimonialia — Vesme deprehendere sibi uisus est, uix recte, cum ea argumentis constitutio- num non conueniat 15 domini T

17—20 hiatus expleuit Peyron 18 certum cantum Vesme 20 probiano T 22—24 hi- atus expleuit Peyron 23 possessione T 26—28 hiatus expleuit Mommsen, 27—29 Pey- ronii supplementa sunt 28 rei] re T 29 eandem T 32 nomini T 33 post ad in adiecerit in T c expuncta et c (c uel e uel o uel q) extat 34 neque ad conlationes restituit Wenck

- ad conlati]ones auri siue argenti idem cum ceteris tene[buntur, sed] sola ea deuotione fun- 3 gentur, quam annonaria[e functionis et cen]sus publici ratione canon sollempnis efflagi]tat. Si quis au]tem in annis singulis non soluerit debitum, e[re ipsius] cetera¹), quod in reliquis 4 remansisse claruerit, sine aliqui]bus dependere cogetur indutiis. Sane si quem postea minus [idoneum factum esse constabit nec ita ut expedit rationem reddere pensionis, res, quae ex 5 nostris rebus acceperat, ad alium idoneum iure quo sanximus transferentur: nec tamen de- coctoris cuiusque reliquis qui nouus accedit onerari]. a. 364—368
- 5 IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD HESPERIVM PROC. AFRICAE²). Quicumque possessionem rei priuatae nostrae acceptam suo nomine uel iure perpetuo uel ti- tulo conductionis ei crediderit tradendam, qui pensare utilitatem patrimonii nostri soluendo 10 non ualeat, is pro eo, quem succedaneum subrogauit, perpetuae solutioni statuatur obnoxius. a. 376?
- 6 IDEM AAA. AD NEBRIDIVM C. R. P. Vniuersi fundi templorum ad rationalium rei pri- uatae sollicitudinem curamque pertineant atque ab his anniuersariis solutionibus postulatis 14 peculiari, ut semper fuit, studio defendantur. a. 382—384
- 7 IDEM ET ARCADIVS AAAA. AD NEBRIDIVM C. R. P. Vsus aquae, quae fundorum nostro- rum utilitatibus seruiebat, plurimorum dicitur usurpatione sublatus, idque procuratorum con- uentia uel dissimulatione perfectum, ut agrorum fertilitas destituta nullos fructus cultoribus 1 praestet. Quia igitur satis iniustum est statum florentis ante patrimonii aridae sitiis molestia fatigari, ad meatus pristinos uniuersum aquae modum temporis praescriptione submota prae- 20 cipimus reuocari. a. 382—384

(perierunt c. 8—29)

- 30 ³) IDEM AAA. ET ARCADIVS A. CYNEGIO PPO. Quicumque defectum fun]dum patrimonii- alem exercuerit instruxerit⁴) fertilem ido]neum]que praestiterit, saluo patrimoniali canone per- petuo ac [priuato] iure defendat uelut domesticum et auita successio]ne quae]situm, sibi ha- 25 beat, suis relinquat, neque eum aut promulga]tionem] rescripti aut reuerentia sacrae adnota- tionis quisquam [a fructu] impensi operis excludat. Ceterum eos, qui opimas [ac fel]tiles re- tinent⁵) terras aut etiam nunc sibi aestimant eli]gend]as, pro defecta scilicet portione summam debiti prae]sentis] iubemus implere: eos⁶) etiam, qui enfyteuticario no]mine] nec ad plenum idoneas nec omnimodis⁷) uacuas detinent, [sic e]x illis quoque quae praesidio indigent iustam 30 ac debitam [quan]titatem debere suscipere, ut indulto temporis spatio [post] biennium decre- tum canonem soluendum esse memine]rint. H]i autem, qui proprio uoluntatis adsensu nunc quod [iuss]imus elegissent neque sibi nunc opimum aliquid et con]duc]ibile uindicarint, sed tantum nuda et relicta suscepe]rint], triennii immunitate permissa debitum canonem in]fera]nt. 3 Nemo tamen qualibet meriti et potestatis obiectio]ne] submoueat]ur, quominus ad diacotochiae 35 uicem defec]tas] possessiones patrimonialis iuris accipiat, earum tribu]ta e]t canonem soluturus, illud speciali obseruantia pro]cura]ns, ut primum uicinas et in eodem territorio sortiatur, [de- hi]nc si neque finitimas neque in isdem locis reppererit [constitutas, tunc demum etiam lon- gius positas, sed in quan]tum] fieri ualet pro interiecto spatio sibimet cohaerentes [pro] modo

T (fol. 13^v?) desinit in 4 minus: rursus incipit in 23 [fun]dum: u. 5—7 et c. 5—7 supplet Iust. 11, 66, 2—5

- ¹) cetera om. Iust. ²) Hesperius proconsul Afr. fuit a. 376. 377 sub imppp. Va- lente Gratiano et Valentiniano ³) Iust. 11, 59, 7: iunge 5, 14, 4? 5, 16, 14? 5, 18, 1? 5, 15, 2. 5, 19, 2. 5, 21, 5? ⁴) instruxerit om. Iust. ⁵) possident Iust. ⁶) illos Iust. ⁷) omnibus modis Iust.

1 tenebuntur sed suppleuit Vesme 4 re- mansisset T dependere om. T 23 de nu- meris c. 30—36 constat ex T idem aaa.] idem et arch. Iust. (I). idem aaa. et arcadius a. Iust. (Cui.) 25 auita] habita T 26 sui T^a proscripti T 27 a fructu] Iust., *****ctum T^a, *****ctu T^b 28 aestimat T

portionem T^a 32 canone T hii T^b ad- sensum T^a 33 iussimus] sic Vesme con- ducibile Peyron uindicarent T 35 quali- bent T^a potestati subiectio]ne] submoueat T 37 obseruantiam T, obseruatione Iust. 38 repperint T constitutas] Iust., *****tituas T

et aequitate suscipiat, ut consensu omnium fiat, [quo]d omnibus profuturum est. DAT. VIII K. NOV. CONSTANTINOPOLI [HONORIO] N. P. ET EVODIO CONSS. a. 386

31 [IDEM AAA.] FLORO PPO. Saltuenses fundi iurisque patrimonii in O[rien]tis regionibus siti turbata exactione dispositionis an[nuae] maximo dicuntur dispendio fatigari et inmanissima [opp]rimi mole reliquorum eo, quod ad ordinarios sollicie[tati]o transducta latiore[m] depraedandi praebuit facultate[m]. Inlustris itaque auctoritas tua memoratos fundos [ad ra]tionalium curam praecipiat reuocari. DAT. VIII K. [***] CONSTANTINOPOLI TIMASIO ET PROMOTO CONSS. 1) a. 389?

32 [IDEM AAA.] RVFINO PPO. Fundos patrimoniales semel expetitos [et t]raditos refundere conductoribus omnino non liceat: et [si] huiusmodi facultatem quolibet tempore qualibet auctoritate meruerunt, inpetratis in fraudem publicam non —tur²⁾. DAT. XVIII K. AVG. CON- STANTINOPOLI THEODOSIO A. III ET ABVDANT[IO CONSS.] a. 393

33 3) IDEM AAA. RVFINO PPO. Ius enfyteuticum, quo iuris pat[rimonia]lis uel rei p[ri]uatae praedia possessoribus sunt adiudicata per[petuariis], ita inconcussum cum nostris tum maiorum nostroru[m] iussionibus esse retinemus, ut, quod semel traditum fuerit, nec [a nobis um]quam possit nec ab alio aliis possidentibus occupari. [Sed quia] improborum inpotentia⁴⁾ factum est, ut optimis quibusque luc[ri] cupiditati et quaestui seruientibus deteriores agri prouin- [ciales] relictis sint, quos nemo eorum dignatus fuerit obtine[re, sublimis] magnificentia tua iudicibus officiis ac defensoribus eam poenam con[stitu]et, ut, nisi desertis ac deterioribus fundis utilium conf[usione] mixta subuenerint, sciant a se multam aut poenam [quae pro]posita fuerit sustinendam. DAT. III K. AVG. CONSTANTINOPOLI [D. N.] THEODOSIO A. III ET ABVN- 20 DANTIO CONSS. a. 393

34 5) IDEM AAA. RVFINO PPO. ORIENTIS. Qui fundos patrimoniales [iure] priuato saluo canone susceperunt, hanc omnes si[ne ulli]us exceptione personae propositam intellegant opti- [onem], ut aut ea loca, quibus minor est soli fecunditas, cum h[is, ex] quibus fructus uberes capiunt, suscipere et tenere n[on ab]nuant, aut si eorum refugiunt sterilitatem, opimioribus [cedant]. DAT. VIII ID. NOV. TYRO METROPOLI ARCADIO III ET HONORIO II AA. CONSS. a. 394

34a IDEM AAA. DREPANIO COMITI RERVVM PRIVATARVM. Si quis ouium uel equarum greges in saltus rei dominicae alienis immiserit, fisco ilico uindicentur. quod si uenatis procuratorum conuentia, ut id deinceps temptetur, admiserit, grauissimo eos iubemus supplicio subiacere. a. 393?

35 6) IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. HADRIANO COMITI SACRARVM LARGITIONVM. Restaurationi moen[ium] publicorum tertiam portionem eius canonis, qui ex lo[co]is fundisue rei p[ub]licae annua praestatione confertur, certum [est sa]tis posse sufficere. De uectigalibus itaque publicis, quae [sem]per ex integro nostri aerarii conferebant expens[as, n]hil omnino decerpi 34 nomine ciuitatum permittim[us]. DAT. VIII ID. AVG. OLYBRIO ET PROBINO CONSS. a. 395

36 IDEM AA. EPTYCHIANO PPO. Repetitae⁷⁾ legis iussione mand[amus], ut, quicumque patrimoniales fundos detinere dete[gatur], aut domum se aput Constantinopolitanam urbem habe[re —]re perdoceat, aut si non habet uel talem habere monst[ratur] in fraudem legis locum,

T (fol. 14): c. 34a supplet Iust. 11, 67, 1

1) Florus ppo. fuit a. 380—383: cf. 1, 2, 8 2) fruuntur? 3) iunge 7, 4, 20 4) potentia? 5) = Iust. 11, 59, 9 6) pr. = Iust. 11, 70, 3: ex parte consona est 15, 1, 33 § 1 ad Vicentium ppo. eodem fere tempore data 7) referendum hoc est ad Constantiniani legem initio sequentis ut uidetur tituli deperditam, quam abrogauit Nouella Theodosii 5, 1

1 ut] ut id Iust. 3 saltuensis T 36 ante c. 44 in T numerus XXIII (XXXIII?) apparet, ante c. 45 XXXV (u. s. ad p. 174, 13) 38 e emit fundos, quae legit Vesme, mihi non apparuerunt: ad spatium inter tenor et tute explendum Vesmi lectio non apte sufficit, melius experetur u. g. litteris ememitfundos 31 tis uel us Vesme, tis? ego 32 nullo

si uelit praediae numerari, [qui no]bilissimae urbi deformitati sit potius quam decori, [ad ex]tinctionem eiusdem intra annum, si possessionibus se [care]re non patitur, magnificentiae tuae uigore cogatur. . . . 1) etiam illos iubemus condicione retineri qui iuxta [legem] diui patris nostri nonnulla ex praedicto iure fundo a. 396—399

37 IDEM ET THEODOSIVS AAA. PETROINO PPO. Omnia praedia, tam ea, quae in re priuata olim tenentur, quam illa, quae ex proscriptorum bonis ad fiscum sunt deuoluta, eatenus ab huiusmodi priuilegiis et excusationibus submoueantur, ut omnes species ammonarias, cursitationes etiam debitas atque integram opinionem sciant esse soluendam. a. 402—407 c. 38 perit

39? m officium rei priuatae cano[nem] enfyteutici annonas sacris largitionibus pendan[tur]; illud etiam, quod his fundis uel iuris rei p[ri]uatae praeter an[tiqu]um canonem peraequatio inposuit, priuatis largitio[nibus] inferatur. DAT. V KAL. IVL. THEODORO VC. CONSS. a. 399

40? [IMPP]P. ARCADIVS HONORIVS ET THEODOSIVS AAA. SILVANO C. R. P. Qui praedia do[mus] nostrae perpetuo iure detentant, iuxta tenorem prae[sen]tis iussionis maturius exigantur, tum etiam om[ni]a reliqua, quae huc usque officii palatini negligentia re[se]derunt, pari cura compulsa protinus priuato aerario [nos]tro inferantur. DAT. NON. OCT. RAV[ENNAE] STILICONE ET ANT[HEMIO] CONSS. a. 405

41? [IDEM AAA.] VOLVSIANO COM. R. P. Quidquid praediorum ex tempore, [quo] clementiae nostrae pater iam humanam in caelest[em] aeternitatem mutauit, de re priuata nostra uel do- na[tum] iure directo peruenire monstratur ad quaecum[que] personam, auferendum serenitas nostra decernit. [DAT.] III K. DEC. RAV[ENNAE] BASSO ET PHILIPPO CONSS. a. 408

42? [IMPP] HONORIVS ET THEODOSIVS AA. CEREALI C. R. P. Ne omni patrimonio [dom]us aeternabilis uenditionibus denudetur, praecep[tione] praeteriti temporis antiquata distractionem [uolu]imus conuiescere in domo aeternabili uni[uers]sa praedia, quae ex promulgatae auctori- tatis die reliqua fuerint, retinere. Illud tamen sollicita praecipimus [ordi]natione constitui, ut, si pretia, quae ab emptoribus in[lata] sunt intra prouincias retinentur nec ad sacratissimum [perit pagina dimidia codicis T]

43? tis propositis super data forma cognouerint ea[dem] emptoribus intra anni spatium praebeantur, nulli [qu] hoc tempus excesserit in emptionem²⁾ praerogati[ua]m si[bi]met uindicantes. Verum nullus ambigat quae con[para]rit penes se propriosque successores in perpetuo[m] praestati[one] canonis³⁾ firmiter esse mansura. [DAT.] ID. IVN. CONSTANTINOPOLI DN. THEODOSIO A. 34 III ET QVI FVERIT NVNTIATVS. a. 411

44? IMP. THEODOSIVS A. ET VALENTINIANVS C. VALERIO C. R. P. Thebaidae qui — bricalis emit ad rem dominicam pertinentem ex a[liis] deinceps quibuscumque eiusdem condicionis, qui iuxta p[ro]prietariae constitutionis tenorem emit fundos tute [liceat] possideri, ita ut fide-

T (fol. 14): c. 37 supplet Iust. 11, 74, 3: (fol. 16, cuius argumentum huic titulo solo conuenit: nec obstat, quod in pagina uersa numeri constitutionum XXIII et XXXV uisi sunt apparere, quorum lectio fallax in XXXIII. XXXV mutanda est)

1) pari uel simile aliquid requiritur 2) emptionis? 3) rite subsecuta uel similia ins.

3 retinendi T 11 rei] res T 12 rei Vesme uia recte empus T^a 33 quae] que T priuatae] rei pub licae edd. 13 conss. T 36 ante c. 44 in T numerus XXIII (XXXIII?) apparet, ante c. 45 XXXV (u. s. ad p. 174, 13) 15 praesentis] praesentis T? tum] tuum T 21 post directo] intercidisse uel aliter putat Mommsen 22 decernat T filippo T 23 chereali T 24 antiquata Mommsen, anti- quatum T 25 domino T 27 retineri Seeck 31 tis uel us Vesme, tis? ego 32 nullo



iussore ab huiusmodi merca[—]extranei quidam ea proprium patrimonium — non de eiusdem possessionis ac iuris incorp[ur]atur quam de re nequaquam inin[im]*****
 1 es — tributum soluendo diuinam dom[um] —. ¹⁾ Verum quotiens alicui colonorum agrum priuati p[atrimo]nii nostri placuerit uenundari, non unus tantum, [qui for]te consortibus suis grauis ac molestus existat, sed a[lii] quoque] duo uel plures ex simili 5 origine ac iure uenientes [in supra]dicta emptione socientur. DAT. ID. DEC. CONSTANTINOPOLI THE[ODO]SIO A. XI] ET VALENTINIANO C. CONSS. a. 425
 45? ²⁾ IDEM AA. IOHANNI C. R. P. Praedia, quae ad ius priuatum diu[inae] do[m]us pertinent, uenundari ————— censemur exceptis palatiis atque his possessionib[us] 10

XIII DE MANCIPIIS ET COLONIS PATRIMONIALIVM ET SALTUENSIVM ET ENPHYTEUTICARIORVM FVNDORVM

- 1 IMP. CONSTANTINVS A. *Emphyteuticarios grauant coloni agros praeter consuetudinem usurpantes, quos nullis culturis erudierunt, cum sollemnitas id eos attractare permittat, quod 15 eorum labore uel oliuetis est obsitum uel uinetis. Sed et intriguas fontium aquas usurpare 1 conantur, quarum fructus solis emphyteuticariis debentur. Ideoque placuit, ut deinceps aquarum ius potestatesque penes emphyteuticarios permaneant, tantumque ex eis colonis impertiatur, 2 quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt. Pro modo autem superfuae intrigationis, quam ultra culturas suas usurpauerint, emphyteuticariis possessoribus 20 pensiones accessionesque praebant. PP. VII ID. MART. CARTHAGINE CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS. a. 319*
- 2 IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD GERMANIANVM COMITEM SACRARVM LARGITONVM. *Libertates, quas mancipiis ex fundis patrimonialibus atque emphyteuticis qui fundorum non sunt domini praestiterunt, rationales huiusmodi praecepti auctoritate rescindant. PP. XIII 25 K. MAI. LVPICINO ET IOVINO CONSS. a. 367*
- 3 IMPPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. POSTVMIANO PPO. *Cognouimus a nonnullis, qui patrimoniales fundos meruerunt, colonos antiquissimos proturbari atque in eorum locum uel seruos proprios uel alios colonos subrogari. Edicti itaque huius auctoritate sancimus eos, qui deinceps huiusmodi aliquid crediderint attemptandum, isdem possessionibus 30 esse priuandos. a. 383?*
- 4 ³⁾ IDEM AAA. ET ARCADIVS A. CYNEGIO PPO. *Super patrimonialium refectione fundorum dudum nostris est legibus constitutum, ut ii, qui eos colentes solum eorum uerterant, nunc alia loca deligentes, nunc ad militiam conuolantes, ad auitas condiciones et propria iura reuo- 1 centur. Ceterum eos, qui castrensibus stipendiis otia quieta meruerunt ueterani constituti, 35 nequaquam placet tela in usum uomeris ligonisque conuerture. a. 384—389*
- 5 IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. PVLCHRO MAGISTRO VTRIVSQUE MILITIAE. *Cura per- uigili obseruare debet sublimitas tua, ne coloni uel saltuenses aut ultro se offerentes ad mi- litiam suscipiantur armatam aut cogantur inuiti.*

T (fol. 16 ad u. 1—9): 14 r. 1—4 supplet Iust. 11, 63: 14, 5 supplet Iust. 12, 33, 3

¹⁾ § 1 = Iust. 11, 68, 6 ²⁾ iunge 5, 25, 1 ³⁾ cf. 5, 12, 14

1 post merca Vesme legit i (uel i uel r uel n) 2 pro incor fortasse inuor T 9 palatiis atque dubia T 15 erudierunt] Iust. (K), erudierint Iust. (OI) 18 eis] Iust. (dett.), om. Iust. (KOI) 25 huiusmodi] Iust. (libri), huius Iust. (edd.) 28 perturbari libri 29 alios] Iust. (K), alienos Iust. (O) 34 deligentes] Mommsen, diligentes Iust. (dett.), dirigentes Iust. (KO)

(XV) (Br. VIII Mo. XVII) DE FVGITIVIS COLONIS INQVILINIS ET SERVIS ¹⁾

- 1^a IMP. CONSTANTINVS A. AD VALERIANVM. *Quicumque fugitiuum seruum in domum uel 1 in agrum inscio domino eius susceperit, eum cum pari alio uel uiginti solidis reddat. Sin uero secundo uel tertio eum susceperit, praeter ipsum duos uel tres alios uel praedictam aesti- 5 mationem pro unoquoque domino repraesentet: in minorum persona tutoribus uel curatoribus 2 poena simili imminente. Quod si ad praedictam poenam soluendam is qui susceperit minime 3 sufficiat, aestimatione competentis iudicis castigatio in eum procedat. Quod si seruus inge- 4 nuum se esse mentitus sub mercede apud aliquem fuerit, nihil is qui eum habuit poterit in- 5 callide a domino ad domum uel agrum eius qui susceperit immisus est, an non. Quod si 6 maligne factum esse ex serui interrogatione patuerit, seruo etiam suo eum qui hoc fecerit pri- uari oportet et ad fiscum pertinere mancipium. D. V K. IVL. THESSALONICAE GALLICANO ET 7 BASSO ²⁾ CONSS. a. 317*
- 1^b ³⁾ IDEM A. AD IANVARIVM. *Mancipia diuersis artibus praedita, quae ad rem publicam 15 pertinent, in isdem ciuitatibus placet permanere, ita ut, si quis tale mancipium sollicitauerit uel auocandum crediderit, cum seruo altero sollicitatum restituat, duodecim solidorum summa inferenda rei publicae illius ciuitatis, cuius mancipium abducat: libertis quoque artificibus, si 2 sollicitati fuerint, cum eadem forma ciuitati reddendis: ita ut pro fugitiuo seruo, si sollici- tudine defensoris non fuerit requisitus et reuocatus, idem defensor duo uicaria mancipia exi- 20 gatur, nec beneficio principali nec uenditione in eius persona iam de cetero ualituris. D. XVI K. MAR. CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS. a. 319*
- 1^c IDEM A. AD TIBERIANVM COMITEM HISPANIARVM. *Cum seruum quispiam repetit fugi- 2 tiuum et alius uitandae legis gratia, quae in occultantes mancipia certam poenam statuit, 3 proprietatem opponet, uel in uocem libertatis eum animauerit, ilico nequissimus uerbero super 25 4 quo ambigitur tormentis subiciatur, ut aperta ueritate diceptationi terminus fiat. Quod non solum utrisque iurgantibus proderit, sed etiam seruorum animos a fuga poterit detertere. D. 5 XV K. SEPT. CONSTANTINOPOLI PACATIANO ET HILARIANO CONSS. a. 332*
- 1 IDEM A. AD PROVINCIALES. *Apud quemcumque colonus iuris alieni fuerit inuentus, is non solum eundem origini suae restituat, uerum super eodem capitationem temporis agnoscat. 30 1 Ipsos etiam colonos, qui fugam meditantur, in seruillem condicionem ferro ligari conueniet, ut officia, quae liberis congruunt, merito seruilis condemnationis compellantur implere. DAT. III KAL. NOVEMB. PACATIANO ET HILARIANO CONSS. a. 337*
- INTERPRETATIO. *Si quis alienum colonum sciens in domo sua retinuerit, ipsum prius domino restituat et tributa eius, quamdiu apud eum fuerit, cogatur exsoluere: ipse uero, qui 35 noluit esse, quod natus est, in seruitium redigatur.*
- 1^d IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD GERMANIANVM PP. GALLIARVM. *Omnes omnino fugitiuos adscripticios colonos uel inquilinos sine ullo sexus muneris condicionisque discrimi- 39 ne ad antiquos penates, ubi censiti atque educati natiue sunt, prouinciis praesidentes re- 40 dire compellant. a. 366*
- 1^e IMPPPP. VALENTINIANVS VALENS ET GRATIANVS AAA. AD FELICEM CONSVLAREM ⁴⁾. *Si ad 15 r. 1: Br. (NMG^E) ad 15 r. Burg. 6, 2: 15, 1^a—1^c supplet Iust. 6, 1, 4—6: 15, 1^d supplet Iust. 11, 48, 6: 15, 1^e Iust. 6, 1, 7, cf. Burg. 6, 2*

¹⁾ cf. Iust. 6, 1, 11, 64 ²⁾ fuerit Symmacho (a. 330) Seeck ³⁾ cf. 5, 21, 2 ⁴⁾ c. s. l.?

1 colonis] et col. Burg. 21 XVI] Iust. (Hal.), xv Iust. (L) 23 xv k. sept.] Iust. (Hal.), vi k. nou. Iust. (L) 29 idem] imp. constantinus Br. colonis N 30 eodem N uero N eosdem M capitatione N agnoscant MG 31 colonus E seruili con- ditione G legare E ut] et GE 32 qua N meritum G seruile condempnationes (—nis E^a) E 33 kal.] id. N pacacio G helariano N 38 muneris] numeri libri

quis seruum fiscalem putauerit occultandum, non solum eum restituere, sed etiam duodecim libras argenti poenae nomine fisci uiribus dependere compellatur. D. FRID. ID. APRIL. GRATIANO A. II ET PROBO CONSS. a. 371

1^f IDEM AAA. AD PROBVM PPO. Omnes profugi in alieno latebras collocantes cum emolumentis tributariis, salua tamen moderatione, reuocentur, scilicet ut si, apud quos homines reperiuntur, alienos esse nouerant fugitiuos et profugis in lucrum suum usi sunt, hoc est siue excoluerunt agros fructibus dominis profuturos siue aliqua ab isdem sibi iniuncta nouauerunt nec mercedem laboris debitam consecuti sunt, ab illis tributa quae publicis perierunt functionibus exigantur. Ceterum si occultato eo profugi, quod alieni esse uidentur, quasi sui arbitrii ac liberi apud aliquem se collocauerunt aut excolentes terras partem fructuum pro solo debitam dominis praestiterunt cetera proprio peculio reseruantes, uel quibuscumque operis impensis mercedem placitam consecuti sunt, ab ipsis profugis quaecumque debentur exigantur: 2 nam manifestum est priuatum iam esse contractum. Si qui uero inter agricolas, ut solet, ex quibuscumque commerciis huiusmodi hominibus inueniuntur esse debitores, coram partibus constitutis iudex ab obnoxiiis quod debetur exposcat. a. 386?

2 1) IDEM AAA. CYNEGIO PPO. Quisquis colonum iuris alieni 2) aut sollicitatione susceperit aut occultatione celauerit, 3) pro eo, qui priuatus erit, sex auri uncias, pro eo, qui patrimonialis, libram auri cogatur inferre. DAT. VIII KAL. NOVEMB. CONSTANTINOPOLI HONORIO NP. ET EVODIO CONSS. a. 386

INTERPRETATIO. Si quis colonum alienum aut sollicitauerit aut occultauerit, si priuati hominem sua sollicitatione susceperit, sex auri uncias domino reddet, si fiscalem sollicitatum tenuit, libram auri cogatur implere.

2^a 4) IDEM AA. FLORENTIO. Seruos uel tributarios uel inquilinos apud dominos uolumus remanere. Nam cum metu damni deterritus unusquisque eum quem incognitum habuerit coeperit propulsare, uoluntas fugiendi seruis non erit: nemo enim dominum suum deserit sciens nusquam sibi latendi locum esse derelictum. Sed aut cognitum sibi ingenuum unusquisque suscipiet, aut eum qui se liberum esse simulauerit a se submouebit meluens his quae statuta sunt obnoxius fieri. Si quis igitur ex memoratis fugitiuis apud quemlibet fuerit reperitus, duodecim libras argenti fisco nostro inferat detentator, ipsi autem cuius fuit praeter eundem fugitiuum alterum etiam eiusdem aestimationis inferre decernimus. 30

3 5) FLORENTIO COMITI SACRARVM LARGITIONVM Quod si dominus seruum alienum sciens in domo uel in agro suo consistentem iudicibus non praesentat aut admonitus a fugitiui domino adsignare dissimulat, multam retentatoris incurrat. 6) a. 385. 386

[XVI] (Br. X Mo. XVIII) DE INQVILINIS ET COLONIS 7)

1^a 8) IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. GERMANIANO PPO. GALLIARVM. Nati ex inquilinis ad 15, 2. 16 r. Br. (NMGE): 15, 1^f supplet Iust. 11, 48, 8: 15, 2^a supplet Iust. 11, 48, 12: 15, 3 supplet Burg. 6, 2: 16, 1^a supplet Iust. 10, 32, 29

1) Iust. 11, 64, 2: de iungendis cf. ad 5, 13, 30 2) iuris alieni] patrimonialem Iust. 3) non solum ipsum restituere, sed etiam libram auri poenae nomine cogatur inferre Iust. 4) cf. not. 5: Seeck iungit 7, 21, 3 (a. 396)? 5) iungenda c. 2^a? 6) Burg. continuatur sic: sicut ultima Theodosiani lege de fugitiuis et colonis, inquilinis et seruis legitur constitutum ad Florentium c. s. l. data 7) cf. Iust. 11, 48 de agricolis censitis et colonis 8) cf. ad p. 182, 11

16 idem] impp. gratianus ualentinianus et theodosius aaa. Br. ciuigio E colonem iuri alienum aut sollicitationem N 17 erat sex uncias auri G patrimonialia N, matrimonialia E 18 np.] M, nubp. N, uiii E, om. G 19 ebodio E, euocio G 23 florentio ual. Iust. (U), flor. eo. Iust. (Bon.); florentino Iust. (Paris.) 25 nuquam Iust. (U), numquam Iust. (KLX) 38 impp. ual. et ual.] idem Iust. germano Iust.

narum nostrae domus matrimonio et patre decurione non patrum suorum, uerum matrum conditionem sequantur. DAT. III ID. OCT. VALENTINIANO ET VALENTE AA. CONSS. a. 365

1^b IDEM AA. AD ORICVM 1) PRAESIDEM TRIPOLITANAE. Domini praediorum id quod terra praestat accipiant, pecuniam non requirant, quam rustici optare non audent, nisi consuetudo praedii hoc exigat. a. 366

1^c IDEM AA. ET GRATIANVS A. AD MAXIMVM 2) PPO. Quemadmodum originarios absque terra, ita rusticos censitosque seruos uendi omnifariam non licet. Neque uero commento fraudis id usurpet legis illusio, quod in originariis saepe actitatum est, ut parua portione terrae emptori tradita omnis integri fundi cultura adimatur. Sed cum soliditas fundorum uel certa portio ad unumquemque perueniat, tanti quoque serui et originarii transeant, quanti apud superiores dominos et possessores uel in soliditate uel in parte manserunt: et emptor pretium quod dederit amissum existimet, nihilo minus uenditori ad repetendos seruos cum agnatione eorum uindicatione concessa. Et si aliqua denique ex causa dissimulauerit legis usurpare beneficium atque iste sub hac taciturnitate decesserit, et heredibus eius et contra heredes emptoris uindicationem damus longi temporis praescriptione submota: mala fide namque possessorem esse nullus ambiget, qui aliquid contra legum interdicta mercatur.

1^d 3) IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. CYNEGIO PPO. Quicumque paruum ex municipibus uel colonis patrimonialibus aut saltuensibus, quorum tamen aui ac patres implicati huiusmodi functionibus fuerint, conuentia militaris officii ad stipendium castrense uel officia diuersa transierint, ad munera patriae uel agrorum cultus conuentis ducibus tribum ac praepositis reuocentur neque his prosint stipendia. a. 386—388

1^e IMPPP. VALENTINIANVS THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. ALBINO PV. ROMAE. Si qui publicorum seruorum fabricis seu aliis operibus deputati tamquam propriae conditionis immemores domibus se alienis et priuatarum ancillarum consortiis adiunxerint, tam ipsi quam uxores eorum et liberi confestim conditioni pristinae laborique restituantur. D. VIII K. AVG. 25 TIMASIO ET PROMOTO CONSS. a. 389

1^f 4) IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. AD POPVLVM. Originarios colonos nullis priuilegiis, nulla dignitate, nulla census auctoritate excusari praecipimus, sed amputatis omnibus, quae aliquotiens per gratiam sunt elicta, domino uel fundo esse reddendos.

1^g 5) IDEM AA. VINCENTIO PPO. GALLIARVM. Definimus, ut inter inquilinos colonosque, quorum quantum ad originem pertinet uindicandam indiscreta eademque paene uidetur esse condicio, licet sit discrimen in nomine, suscepti liberi uel utroque uel neutro parente censo statum paternae conditionis agnoscant. Illud etiam seruandum est, ut, si quando utriusque fundi idem dominus de possessione referta cultoribus ad eam colonos quae laborabat tenuitate transulerit, idemque fundi ad diuersorum iura dominorum qualibet sorte transierint, maneat quidem facta translatio, sed ita, ut praedii eius dominus, a quo coloni probantur fuisse transducti, translatorum agnationem restituat. D. III ID. 6) IVL. STILICHONE ET AVRELIANO CONSS. a. 400

1^h IDEM AA. PVLCHRO MAGISTRO VTRIUSQUE MILITIAE. Cura perugili obseruare debet sublimitas tua, ne coloni uel saltuenses aut ultro se offerentes ad militiam suscipiantur armatam aut cogantur inuiti. a. 395—401

1ⁱ 7) IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ANTHEMIO PPO. Cuiuscumque adnotationis uel oraculi dudum impetrati uel postea eliciendi auctoritate submota omnes, quos patrimonialium agrorum uinculis fortuna tenet adstrictos, sub quibuslibet gradibus militantes ad provinciae moderatoris iudicium ilico sub idonea intercessione mittentur. a. 408—415

16, 1^b, 1^c supplet Iust. 11, 48, 5. 7: 16, 1^d Iust. 11, 64, 1: 16, 1^e Iust. 6, 1, 8: 16, 1^f, 1^g Iust. 11, 48, 11. 13: 16, 1^h Iust. 12, 33, 3: 16, 1ⁱ Iust. 11, 64, 3

1) Ruricium Cantarelli, cf. Ammian. 28, 6, 11. 22 (u. i.) 2) Maximinum ser. 3) de iungendis cf. ad 5, 13, 30 4) Seeck iungit Th. 7, 18, 9 (?) 5) de iungendis cf. ad 4, 24, 1 6) kal. iungendae 7) Seeck iungit 5, 16, 1^k

3 oricum] Iust. (Paris. 4429 Cui.), rotium et Iust. (K), estimet et Iust. (UI) Iust. (U) 12 existimet] Contius, existimet

E. And. 16

1009

1^k ¹⁾IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ANTHEMIO PPO. *Quisquis censibus fuerit adnotatus, invito agri domino ab omni temperet clericatu, adeo ut etiam, si in eo uico, in quo noscitur mansitare, clericus fuerit, sub hac lege adsumat sacerdotium, ut et capitacionis sarcinam per ipsum dominum agnoscere compellatur et ruralibus obsequiis quo maluerit subrogato fungatur, ea scilicet immunitate indulta, quae certae capitacionis uenerandis ecclesiis relaxatur: nullo contra hanc legem ualituro rescripto.* DAT. FRID. K. MART. HONORIO A. VIII ET THEODOSIO A. III CONSS. (a. 409?)

1¹ ²⁾IDEM AA. PROBO ³⁾. *Colonos numquam fiscalium nomine debitorum ullius exactoris pulset intentio: quos ita glebis inhaerere praecipimus, ut ne puncto quidem temporis debeant amoueri⁴⁾.* a. 414

1 ⁵⁾IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ⁶⁾PALLADIO PPO. Si quis colonus originalis uel inquilinus ante hos triginta annos de possessione discessit neque ad solum genitale silentii continuatione repetitus est, omnis ab ipso uel a quo forte possidetur calumnia penitus excludatur; quem annorum numerum futuris quoque temporibus uolumus obseruari. Quod si quis originarius intra hos triginta annos de possessione discessit, siue per fugam lapsus seu sponte seu sollicitatione transductus, neque de eius condicione dubitatur, eum contradictione submoto loco, cui natus est, cum origine iubemus sine dilatione restitui. Quod si forte ipse, de cuius proprietate certatur, fatali sorte consumptus est, eius posteritatem agrorum iuri cum omni peculio atque mercedibus, uelut eo superstitite qui decessit, celeri iubemus executione reuocari. In feminis sane obseruationem uolumus esse diuersam. Itaque mulierum, quae fuisse originariae docebuntur, si ante uicesimum annum de solo, cui debebantur, abscesserint, uniuersa repetitio cesset; earum uero, quarum intra comprehensum tempus discessio comprobatur, ac de condicione nulla dubitatio est, prorsus dominis perire non sinimus, ea tamen condicione seruata, ut uicaria cum agnatione partis tertiae non negetur, quae de colono suscepta est alieno, ita ut pro filiis quoque contrarii praebantur. ⁷⁾Quod si non ad alienum praedium, sed ⁸⁾ cuiuscumque liberi hominis ac sui iuris ⁹⁾ secuta consortium in urbibus uel in quibuscumque locis uictura consistit, si modo intra praefinitum tempus reposeitur ¹⁰⁾, eius omnem originem secundum uetera constituta conueniet reuocari. Contestatas autem lites, si tamen quisque docebitur sollemniter fuisse conuentus, saluas repetentibus esse decernimus. DAT. VI KAL. 29 IYL. RAV(ENNAE) MONAXIO ET PLINTA CONSS. a. 419

INTERPRETATIO. Si quis colonum alienum in re sua uel in fuga labsum uel sua uoluntate migrantem triginta annos habuerit, ac si suum uindictet. Qui si intra triginta annos in-

16, 1^k supplet Iust. 1, 3, 16: 16, 1¹ Iust. 11, 48, 15: ad 16, 1 Br. (NMG^E)

¹⁾ Seeck iungit c. 1¹ ²⁾ iunge 2, 30, 1^a. 5, 11, 14 ³⁾ comiti sacrarum largitionum addit 2, 30, 1^a ⁴⁾ d. III id. Iun. Constante et Constantio cons. (a. 414) addunt iungendae ⁵⁾ § 4 = Iust. 11, 48, 16 ⁶⁾ fuerit Idem AA. (u. i.) ⁷⁾ iungendae 2, 30, 1^a (Iust. 8, 16, 8) 5, 11, 44 (Iust. 11, 59, 13) [d. III id. Iun. Constantinopoli Constante et Constantio cons. a. 414]? ⁸⁾ mulier, quae fuisse originaria docebitur si Iust. (cf. 20) ⁹⁾ ac sui iuris om. Iust. ¹⁰⁾ si ... reposeitur om. Iust.

4 ruralibus] libri, curialibus Graeci 6 ualituro] dett. cum Graecis, ualituro umquam usq. ual. CR) Iust. (PCR) 11 imp. hon. et theod. aa.] NGE, imp. constant. a. et iulianus c. M: inde colligi potest in Theodosiano fuisse idem aa., Wisigothos autem ad Constantii constitutionem, quam praemisissent, deinde reuocant, imperatorum nomina redigisse eorumque errore in libris recentioribus emendatum esse ppo.] pfu. G^a colona M originales N 12 annos triginta G 13 continuatione] repetitione G^t repetitur N, petitus G^a omnes NGE 14 numero N obseruare M 15 originarios N discesserit G, discessisse M siue] si uero N, seu G per fugam] GE, perfuga NM 16 sollicita-

tionem N 17 originem N 18 proprietate ... potestatem] proprietatem (reliquis omissis) N agrum iuris G 19 uelut] uel E recessit G exactione G 20 itaque] his itaque G mulier N 22 cessit eorum G decessio N ac] hac GE, haec M 23 nulla ... 24 ut om. G^a domini G^b sinimus] M, sinemus NG^b E ea] at G^b 24 uicarie G, uicariam E parte N 25 quod si non] quo domino N ad om. G alieno N praedium] M, preiudicium NG^t E, precium G^v sed] uel G 26 homines N 27 uictura] uicaria N infra G 28 ueniet reuocare N quisquis ME 29 conuictus ME^v decernimus] NG, decernitur M VI VII NE 30 rauennae om. G maximo MG plenta GE

uentus fuerit a domino cum filiis secundum legem sibi debitis et omni peculio reuocetur. Quod si forte mortuus fuerit, filii eius cum mercedibus suis uel patris mortui a domino reuocentur. Colona etiam si uiginti annis in alieno dominio et iure permanserit, a priori domino non quaeratur; si tamen intra uiginti annos inuenta fuerit et de alieno colono filios susceperit, cum agnationis parte tertia reuocetur, quia colonum duae partes agnationis sequuntur. Sane ne separatio coniugii fiat, illum, cuius colonus est, uicariam mulierem et pro tertia agnatione mulieris domino compensare praecipimus. Si uero mulier iuris alieni ingenium maritum duxerit, omnis mulieris agnatio ad eius dominium pertinebit. Quod hic minus est de colons agnatione, in nouellis legibus inuenitur.

2 ¹⁾IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. BASSO PPO. *Colonos nulla ratione ad ullum quamuis humilioris militiae locum sinimus admitti; sed nec apparitores magisteriae potestatis censibus adscriptos probari concedimus¹⁾, quia in hac parte et dominorum iuri et publicae consumimus honestati.* a. 425? 426?

XVII (Mo. XVIII Br. XI) NE COLONVS INSCIO DOMINO SVVM ALIENET PECVLIVM VEL LITEM INFERAT CIVILEM²⁾ 15

1^a IMP. CONSTANTINVS A. AD MAXIMVM VICARIVM ORIENTIS. *Quisquis colonus plus a domino exigitur, quam ante consueuerat et quam in anterioribus temporibus exactus est, adeat iudicem, cuius primum poterit habere praesentiam, et facinus comprobet, ut ille, qui conuincitur amplius postulare, quam accipere consueuerat, hoc facere in posterum prohibeatur, prius reddito quod superexactione perpetrata noscitur extorsisse.* PP. ID. a. 325?

1 ¹⁾IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD CLEARCHVM VICARIVM ASIAE. Non dubium est colonis arua, quae subigunt, usque adeo alienandi ius non esse, ut, et si qua propria habeant, inconsultis atque ignorantibus patronis in alteros transferre non liceat. DAT. VI KAL. FEB. VALENTINIANO ET VALENTE AA. CONSS. a. 365

INTERPRETATIO. In tantum dominis coloni in omnibus tenentur obnoxii, ut nescientibus dominis nihil colonus neque de terra neque de peculio suo alienare praesumat.

2 ¹⁾IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. AD NEBRIDIVM PROCONSULEM ASIAE. *Coloni censibus dumtaxat adscripti, sicuti ab his liberi sunt, quibus eos tributa subiectos non faciunt, ita his, quibus annuis functionibus et debito condicionis obnoxii sunt, paene est ut quadam dediti seruitute uideantur. Quo minus debet ferendum, ut eos audeant lite pulsare, a quibus ipsos utpote a dominis una cum possessionibus distrahi posse dubium non est. Quam de cetero licentiam submouemus, ne quis audeat domini in iudicio nomen lacessere, et cuius ipsi sunt, eiusdem omnia sua esse cognoscant. Cum enim saepissime decretum sit, ne quid de peculio suo cuiquam colonorum ignorante domino praedii aut uendere aut alio modo alienare liceret, quemadmodum contra eius personam aequo poterit consistere iure, quem nec propria quidem leges sui iuris habere uoluerunt et acquirendi tantum, non etiam transferendi potestate permissa, domino et acquirere et habere uoluerunt? Sed ut in causis ciuilibus huiusmodi homi-*

ad 17 r. 1: Br. (NMG^E): 16, 2 supplet Iust. 11, 48, 18: 17, 1^a supplet Iust. 11, 50, 1: 17, 2 suppleta ex est Iust. 11, 50, 2 auctoritate Burg. 14, 6

¹⁾ comma nec ... concedimus isdem fere uerbis reddit in Nou. Theod. 7, 4, 3 ²⁾ cf. Burg. 14, 6 Iust. 11, 50 (In quibus causis coloni censiti dominos accusare possunt)

14 colonis G suo GE Burg. 15 alienentur G^a, alienetur G^b 21 ualens et ualentianus G clearchum ME, cliarchum N, eusarcum G uicarium] uir. N 22 subigunt usque] subiunctusque N et om. GE 23 habuerint G patronis] dominis uel patronis E transferri N 24 aa. om. GE 27 in Burg. 15, 6 leguntur haec: Nec seruum uel colonum peculium suum posse distrahere, insuper et ementes furti actione tenendos, secundum constitutionem Hermogeniani uel Theodosiani legem lib. V sub tit. ne colonus inscio domino suo alienet peculium uel litem inferat ei ciuilem ad Nebridium uicarium Asiae proconsulem] sic 11-30, 56, uicarium Burg., comitem Iust. (Londin.)

num generi aduersus dominos uel patronos et aditum intercludimus et uocem negamus: exceptis superexactionibus, in quibus retro principes facultatem eis super hoc interpellandi praebuerunt, ita in criminum accusatione quae publica est non adimitur eis propter suam suorumque iniuriam experiundi licentia.

[XVIII] DE COLONIS PALAESTINIS

- 1 IMPPP. VALENTINIANVS THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. CYNEGIO PPO. Cum per alias prouincias, quae subiacent nostrae serenitatis imperio, lex a maioribus constituta colonos quodam aeternitatis iure detineat, ita ut illis non liceat ex his locis quorum fructu releuantur abscedere nec ea deserere quae semel colenda susceperunt, neque id Palaestinae prouinciae possessoribus suffragetur, sancimus, ut etiam per Palaestinas nullus omnino colonorum suo iure uelut uagus ac liber exsultet, sed exemplo aliarum prouinciarum ita domino fundi teneatur, ut sine poena suscipientis non possit abscedere: addito eo, ut possessionis domino reuocandi eius plena tribuatur auctoritas. a. 386?

[XVIII] DE COLONIS THRACENSIBVS

- 1 IMPPP. THEODOSIVS ARCADIVS ET HONORIVS AAA. RVFINO PPO. Per uniuersam dioecesim Thraciarum sublato in perpetuum humanae capitacionis censu iugatio tantum terrena soluatur. Et ne forte colonis tributariae sortis nexibus absolutis uagandi et quo libuerit recedendi facultas permissa uideatur, ipsi quidem originario iure teneantur, et licet condicione uideantur ingenui, serui tamen terrae ipsius cui nati sunt aestimentur nec recedendi quo uelint aut permutandi loca habeant facultatem, sed possessor eorum iure utatur et patroni sollicitudine et domini potestate. Si quis uero alienum colonum suscipiendum retinendumue crediderit, duas auri libras ei cogatur exsoluere, cuius agros transfuga cultore uacuauerit, ita ut eundem cum omni peculio suo et agnatione restituat.

[XX] DE COLONIS ILLYRICIANIS

- 1 IMPPP. VALENTINIANVS VALENS ET GRATIANVS AAA. AD PROBVM PPO. Colonos inquit nosque per Illyricum uicinasque regiones abeundi rure, in quo eos originis agnationisque merito certum est immorari, licentiam habere non posse censemus. Inseruiant terris non tributario nexu, sed nomine et titulo colonorum, ita ut, si abscesserint ad aliumue transierint, reuocati uinculis poenisque subdantur, maneatque eos poena, qui alienum et incognitum recipiendum esse duxerint²⁾, tam in retributione operarum et damni, quod locis, quae deseruerant factum est, quam multae, cuius modum in auctoritate iudicis collocamus: ita ut etiam dominus fundi, in quo alienus fuisse monstrabitur, pro qualitate peccati coercionem subire cogatur nec sit ignorantiae locus, cum ad criminis rationem solum illud sufficiat, quod incognitum sibi tenuit. Seruum etiam in memoratis regionibus si quis receperit, ignorantia excusatione sublata quadrupli poena teneatur, operarum praeterea compendiis damnisque praestitis. In libertis etiam, quos pari usurpatione susceperit, is modus sit, quem circa liberos duximus colonos retinendum. D. III ID. IUL. GRATIANO A. II ET PROBO CONSS. a. 371

titulos 18—20 supplet Iust. 11, 51—53

¹⁾ iunge 9, 3, 5 ²⁾ de iungendis cf. ad 5, 13, 30 (a. 368) ³⁾ uerba maneatque ... duxerit redeunt in Iust. 6, 3, 13

[XXI] DE AGRICOLIS ET MANCIPIIS DOMINICIS VEL FISCALIBVS SIVE REI PRIVATAE

- 1 IMP. CONSTANTINVS A. AD CONSTANTIVM PPO. Nullus omnino originalis colonus rei privatae nostrae ad aliquos honores uel quaelibet alia ciuitatis munera deuocetur. Nec enim ciuitatum ordinibus et ceteris, ex quibus pro multitudine fieri nominationes oportet, per omnia florentibus ad haec suprema praesidia iniuriosa nominatione descendendum est.
- 2 IDEM A. IANVARIO COMITI ORIENTIS. Colonos nostros, qui sunt priuati uel ad ratiocinia gerenda uel ad colendos agros idonei, retrahi iubemus ac tantum colendis nostris rebus addici, quin etiam in posterum obseruari, ne quis eorum rem priuatam cuiusque gerendam aut aliquid ministrandum suscipiat.
- 3 IDEM AA. AD EQVITIVM MAGISTRVM EQVITVM ET PEDITVM. Serui atque coloni, etiam eorum filii uel nepotes, uel quicumque de fundis ac possessionibus nostris clanculo ad officia conuolauerint diuersa, reddantur, etiamsi armatae habuerint sacramenta militiae: nos enim etiam eos discingi iubemus ac reddi, qui protectorum fuerint nomen adepti.
- 4 IDEM AA. ET GRATIANVS A. AD FLORIANVM COMITEM RERVVM PRIVATARVM. Ex ingenuo et colonis ancillisque nostris natos natusue origini, ex qua matres eorum sunt, facies deputari.
- 5 IMPPP. VALENTINIANVS THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. CYNEGIO PPO. Dominicis colonos neque ad descriptionem patimur deuocari neque extraordinarias pati funciones, maxime cum aduersus consuetudinem memoratis onera dicantur inferr.

[XXII] DE FVNDIS LIMITOTROPHIS

- 1 IMPPP. VALENTINIANVS VALENS ET GRATIANVS AAA. AD LICINIVM PPO. Tiberianus ad possibilitatem singulorum quorumque locorum intuens statuit certas possessiones, quae ad limitem frumenta conueherent. Quocirca generali lege sancimus Tiberiani dispositionem oportere seruari, amouentes, quidquid uel potentia uniuscuiusque elicit uel furtiua deprecatio, addentesque nihilo minus in futurum nulli licere aduersus utilem ueustatem et praesentem legem nostram importuna et respuesta repossere. DAT. XVIII K. OCT. AQVILEIAE ARCADIO A. ET BAVTONE CONSS. a. 385

[XXIII] DE DIVERSIS PRAEDIIS VRBANIS ET RVSTICIS TEMPLORVM ET CIVITATVM

- 1 IMP. IULIANVS ATARBINO. Pro aedibus, quas nonnulli in solo rei publicae extruxerunt, placitam praestare pensionem cogantur.
- 2 IDEM A. SECVNDO PPO. Pamphyliae etiam ciuitates et quaecumque aliae quidquid sibi adquirant, id firmiter habeant¹⁰⁾.
- 3 IMP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. CAESARIO PPO. Eos, qui auctione prima fundorum titulum 21 r. 1—5 supplet Iust. 11, 68, 1—5: 22 r. 1 supplet Iust. 11, 60 r. 1: titulum 23 supplet Iust. 11, 70 r. 1. 2. 4

¹⁾ cf. 12, 1, 11 (a. 325) ²⁾ imp. Valentinianus et Valens requiritur, cf. c. 4 et 7, 1, 8 et Ammian. 26, 5, 3. 29, 6, 3 ³⁾ iungenda 5, 2, 1? ⁴⁾ iungenda 5, 13, 30? ⁵⁾ et terris et paludibus et pascuis limitaneis uel castellorum addit Iust. ⁶⁾ imp. Valentinianus Theodosius et Arcadius requiritur ⁷⁾ ad Principium Gothofredus, qui iungit 11, 1, 20 ⁸⁾ et omni reditu ciuili addit Iust. ⁹⁾ de iungendis cf. ad 10, 3, 1 ¹⁰⁾ pp. III (d. III 11, 23, 2. 12, 13, 1, pp. 10, 3, 1) id. Mart. Constantinopoli Mamertino et Neuita cons. (a. 362) iungendae

iuris patrimonialis siue templorum possessores effecti sunt, firmum dominium tenere decernimus, ne ulterius uacillet uniuscuiusque possessio, sed teneat quisque ius proprium, quod dato pretio roboratum est uel fuerit.

[XXIII DE LOCATIONE PRAEDIORVM CIVILIVM
VEL FISCALIVM SIVE TEMPLORVM¹⁾ SIVE REI
PRIVATAE VEL DOMINICAE]

- 1 IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD FLORVM PPO. *Diui patris nostri aperta praeceptio est fundos ex re priuata nostra ita tradi perpetuariis, ut periculo collocantium²⁾ officiorumque tradantur. Neque enim quicquam potest ex deuotionis plenitudine uacillare, si apparitione iudiciaria et fundi idoneis attributi sunt et sit fiscalis indemnitas idonea fideiussione munita. Quorum si alterum uel utrumque neglectum est, quae ex hoc titulo pensatio canonica desiderat, ex officiorum facultatibus seruentur³⁾.* a. 381—383
- 2 ⁴⁾ IDEM AAA. NEBRIDIO COMITI RERVM PRIVATARVM. *Fundi rei publicae ab his, qui nec titulo conductionis eos detinent quique meliores cultu patrocinate reddiderunt, ne nostrarum quidem sanctionum (si forte quispiam per subreptionem meruerit) nutibus auferantur, iuxta legem ueterem semel tantum licentia faciendae adiectionis indulta.* a. 382—384
- 3 ⁵⁾ IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. HADRIANO PPO. *Loca omnia fundiue rei publicae propositis prius licenter edictis dehinc, ubi in eum canonis modum contententium augmenta succreuerint, ut extendi ultra aut superari alterius oblatione non possint, perpetuariis conductori-⁶⁾ bus locentur.* a. 400—405
- 4 IDEM AA. MINERVIO COMITI SACRARVM LARGITIONVM. *Congruit aequitati, ut ueteres possessores fundorum publicorum nouis conductoribus praeferantur, si facta per alios augmenta suscipiant.* a. 398
- 5 ⁶⁾ IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. VOLVSIANO PPO. *Praedia domus nostrae, si semel iure perpetuo uel nostra praeceptione uel auctoritate illustris uiri comitis aerarii priuati apud aliquem fuerint uel iam dudum sunt collocata, ad alium transferri perpetuarium non oportet. Aperte enim definimus hoc edicto, ut a perpetuario numquam possessio transferatur, etiamsi alteri eam imperator uel exoratus uel sponte donauerit siue adnotatione siue pragmatica. Cui si forte contra perpetuarium uir illustris comes priuatarum, dum adlegabitur, adquiescet, et ipse de proprio centum libras auri et alias centum fisci uiribus palatinum inferre cogatur officium. Nec tamen post adlegationem habebit huiusmodi iussio firmitatem, sed nec locabitur alteri, licet ingenti superare uideatur augmento, possessio. Iure igitur perpetuo publico contractus firmitate perpetuariis securus sit et intellegat neque a se neque a posteris suis uel his, ad quos ea res uel successione uel donatione siue uenditione uel quolibet titulo peruenit siue aliquando peruenit, esse retrahendam. Sane quia non ex omni parte excludenda est largitas principalis, rem diuinae domus suae imperator, si uelit, donabit ei, qui eam possidet iure perpetuo, siue ipse iam⁷⁾ meruit siue cuiuslibet tituli iure successit. Videtur enim suam concedere pensionem, non alteri nocere liberalitas, quae possidentem iure perpetuo dominum uult uocari Sane si quis non perpetuo iure, sed ad tempus locatam ab illustri uiro comite rerum priuatarum possessionem uidetur adeptus, non erit obstaculi principali largi-*

titulum 24 supplet Iust. 11, 71

¹⁾ uel templorum del. ? ²⁾ locantium Mommsen ³⁾ eruentur Cuiacius ⁴⁾ iungenda 10, 3, 4 (a. 383) ? ⁵⁾ Gothofredus iungit 11, 20, 3 (a. 400, Seeck iungit 5, 13, 35) ⁶⁾ iungenda 1, 1, 5^a (a. 429) ? ⁷⁾ eam Mommsen

7 florum] Iust. (Cui.), florentium Iust. (I) idem fisc. . . fidei. est (est om. I) mun. Iust. 8 praeceptio est] Iust. (I), praeceptione Iust. (OI) 16 faciendae] dett., faciendae Iust. (KO), (KO) 10 sit fisc. . . fidei. mun.] Iust. (K), faciende et Iust. (I)

- tati, si uoluerit in alterum donatione transferre, quod ad definitum tempus alter forte conducat.
- 7 Si uero pro tali praedio ab altero conductore offeratur augmentum, sit in arbitrio conductoris prioris, cui res ad tempus locata est, ut, si ipse quod alter adiecit obtulerit, maneat penes eum
- 8 temporalis illa conductio. Si uero idem hanc ipsam rem aliquando meruerit iure perpetuo possidere, habebit et ipse superius expressam perpetuam firmitatem. a. 428? 429?

XXV DE PALATIIS ET DOMIBVS DOMINICIS

- 1 ¹⁾ IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. IOHANNI COMITI RERVM PRIVATARVM. *Consecratas nobis aedes, id est inclita palatia, ab omni priuatorum usu et communi habitatione excipimus.* a. 425. 426

XXVI DE CVPRESSIS EX LVCO DAPHNENSI VEL PERSEIS PER AEGYPTVM NON EXCIDENDIS VEL VENDENDIS

- 1 IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. SILVANO COMITI RERVM PRIVATARVM. *Si quis Daphnensis luci in Syria uel Persei in Aegypto arborem comparauerit, quinque libris auri nouerit se esse multandum: non minore dispendio et illo feriendo, qui uendere arbores ausus fuerit, quas non licet emptoribus comparare.* a. 395. 396
- 2 IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. EYDOXIO COMITI SACRARVM LARGITIONVM. *Omnes iudices cuiuscumque dignitatis sciant posthac absque permissu magnitudinis tuae arborem ex Daphnensi luco Antiochenae ciuitatis praecidendi uel quolibet modo lapsas transferendi licentiam sibi met denegandam. Sed nec alytarcha unam cupressum aliis plantatis excidere sibi licere contendat. Ac ne solacio antiquitus ei concesso²⁾ priuari per omnia uideatur, pro eo, quod ei cupressum excidere denegatur, unam auri libram eum de priuatis nostris largitionibus accipere decernimus: quinque librarum auri condemnatione huius legis temeratore plectendo.* a. 427—429

XXVII (Br. XII Mo. XX) DE LONGA CONSVETVDINE³⁾

- 1 ⁴⁾ IMP. CONSTANTINVS A. AD PROCVLVM. *Consuetudinis ususque longaevi non uilis auctoritas est, uerum non usque adeo sui ualitura momento, ut aut rationem uincat aut legem.* DAT. VIII K. MAI. CONSTANTINO A. ET LICINIO C. CONSS. a. 319
- 2(1) IDEM A. AD MAXIMVM. *Veniens est temporum in disciplina stare ueteribus institutis. Ideoque cum nihil per causam publicam interuenit, quae diu seruata sunt, permanebunt.* DAT. IIII K. MART. CONSTANTINOPOLI IULIANO A. IIII ET SALLVSTIO CONSS.⁵⁾ a. 363
- INTERPRETATIO. *Longa consuetudo, quae utilitatibus publicis non impedit, pro lege seruabitur.*

titulos 25. 26 supplet Iust. 11, 77, 78: ad 27 r. 2 Br. (NMG): 27, 1 supplet Iust. 8, 52, 2

¹⁾ iunge 5, 21, 35 ²⁾ 10, 1, 12 ³⁾ quae sit longa consuetudo Iust. 8, 52 ⁴⁾ fortasse iungendae sunt 1, 12, 2. 4, 16, 1 (VII k. Ian.) ⁵⁾ subscriptio ad deperditam Iuliani constitutionem pertinet: Iulianus hoc tempore Constantinopoli non fuit

1 donatione] dett., donacionem Iust. (KOI) Maximus ppo. occurrit annis 325. 327. 328. 14 persei] Iust. (Cui.), persida Iust. (K^a), 332. 333. 337 disciplinam G 30 cum] perseis Iust. (K^b O), persidis Iust. (I) quod N nihil nichil colonus G publicam E 31 III E iulio G a. om. M scripsi, imp. constantinus (constant. M) Br.: psallustio M